

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์” ประกอบด้วย

- ๒.๑ ประวัติความเป็นมาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี
- ๒.๒ สภาพปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์
- ๒.๓ แนวนโยบายการศึกษาของคณะสงฆ์
- ๒.๔ กฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาของคณะสงฆ์
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร
- ๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ ประวัติความเป็นมาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี

การศึกษาในพระพุทธศาสนาดำเนินตามแนวไตรสิกขา โดยยึดถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักมีความมุ่งหมายที่สำคัญเพื่อให้ปฏิบัติตามคำรกรักษา และเผยแผ่พรหมจรรย์อันเป็นระบบการดำรงชีวิตตามหลักแห่งพระธรรมวินัย ต่อมาได้แยกออกเป็นฝ่ายคันถธุระและฝ่ายวิปัสสนาธุระ ซึ่งเน้นหนักทางภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติตามลำดับ การศึกษาเล่าเรียนในฝ่ายคันถธุระนั้นได้อาศัยพระไตรปิฎกเป็นพื้นฐานและใช้คัมภีร์ที่อธิบายความในพระไตรปิฎกเป็นเครื่องมือตลอดมาจนถึงปัจจุบัน การศึกษาระบบนี้เรียกว่าพระปริยัติธรรม ในประเทศไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาได้จัดระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมโดยแบ่งชั้นเป็นบาลีเปรียญตรี เรียนพระสูตร บาลีเปรียญโท เรียนพระวินัย และบาลีเปรียญเอก เรียนอภิธรรมต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้เปลี่ยนระบบชั้นมาเรียนโดยแบ่งออกเป็นเปรียญ ๓ ถึง ๙ ประโยค^๑

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ จัดแบ่งชั้นภูมิของการศึกษาแผนกบาลีเป็น ๓ คือ (๑) ประโยค ๑-๓ เป็นเปรียญธรรมชั้นตรี (๒) ประโยค ๔-๖ เป็น

^๑กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, นโยบายและแผนการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๑), หน้า ๓-๔.

เปรียญธรรมชั้นโท (๓) ประโยค ๓-๕ เป็นเปรียญธรรมชั้นเอก ในครั้งนั้นคนที่ทำหน้าที่เป็นครูสอนเรียกว่า “ราชบัณฑิต” สอนและสอบภายในพระบรมมหาราชวัง คือวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จึงเรียกว่า “สอบบาลีสนามหลวง” มาจนถึงปัจจุบัน คำว่า “สนามหลวง” หมายถึงสนามสอบภายในพระบรมมหาราชวังและอยู่ภายในพระบรมราชูปถัมภ์^๑

นอกจากนั้น ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๖ การศึกษาของคณะสงฆ์ยังได้มีการปรับปรุงให้เจริญยิ่งขึ้นและได้มีการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมขึ้นมาใหม่ ต่อมาได้นำเอานักธรรมชั้นต่างๆ มาเป็นบุคลากรของเปรียญประโยคด้วย กล่าวคือ นักธรรมชั้นตรีเป็นบุคลากรของเปรียญตรี คือ ประโยค ๑-๒-๓ นักธรรมชั้นโทเป็นบุคลากรของเปรียญโท คือ ประโยค ๔-๕-๖ นักธรรมชั้นเอกเป็นบุคลากรของเปรียญเอกคือ ประโยค ๗-๘-๙ รวมเรียกว่า “เปรียญธรรม” ใช้อักษรย่อว่า ป.ธ. ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน^๒

แต่เดิมมา วัดเป็นสถานศึกษาสำหรับประชาชนทั่วไป การศึกษาเล่าเรียนส่วนใหญ่จัดดำเนินการไปอย่างไม่เป็นทางการ นอกจากการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ที่กล่าวข้างต้นแล้ว ก็มีการศึกษาวิชาภาษาไทยและวิชาชีพต่างๆ การศึกษาของรัฐยังมิได้แยกเป็นแผนกหนึ่งต่างหาก จนถึง สมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงโปรดให้มีการจัดระบบการศึกษาอย่างเป็นทางการ ขึ้นโดยนำเอาระบบการศึกษาตามแบบอย่างของตะวันตกเข้ามาจัดดำเนินการ ในระยะแรกได้มีการร่วมมือกันระหว่างพุทธจักรและอาณาจักรในการจัดการศึกษาของรัฐพร้อมทั้งได้ปรับปรุงระบบการศึกษาของสงฆ์ขึ้นใหม่ให้สอดคล้องกับกาลสมัย ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๖ ระบบการศึกษาของรัฐและของคณะสงฆ์ก็ได้แยกออกจากกัน นับแต่นั้นมา การศึกษาของบ้านเมือง ก็ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เจริญรุดหน้ามาตามลำดับ มีการศึกษาทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา นอกจากนั้นยังมีการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียนอย่างอื่นๆ และมีการพัฒนาทาง ด้านการเรียนการสอนไปตามเทคโนโลยีสมัยใหม่ตลอดเวลาภาวการณ์เช่นนี้ ประกอบกับสภาพการศึกษาพระปริยัติธรรมที่มีได้มีการแก้ไขปรับปรุง ได้ทำให้คำนิยมในหมู่เยาวชน และพระภิกษุสามเณรที่มีต่อการศึกษาศาสนาพระปริยัติธรรมลดลงได้ พระภิกษุสามเณรมีความไม่มั่นใจต่อระบบการศึกษาสายพระปริยัติธรรมเดิมของคณะสงฆ์ จึงได้ชวนชวนเรียนวิชาการต่างๆ ทางโลกมากกว่าวิชาพระปริยัติธรรม เช่น เรียนกวดวิชาเพื่อสอบเทียบความรู้ในระดับมัธยมศึกษา เรียนใน

^๑มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระผู้ทรงเป็นปราชญ์แห่งพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเซนจูรี่ จำกัด), หน้า ๘๐-๘๑.

^๒กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕), หน้า ๓๓-๓๔.

ระบบการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ สอนวิชาชุดครู เรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ศึกษาเรียนการสอนในระบบการศึกษาทางไกลของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ตลอดจน ขวนขวายเรียนวิชาชีพ เช่น พิมพ์ดีด บัญชี ช่างไฟฟ้า อิเล็กทรอนิกส์ เกษตรกรรม และเวชกรรม แผนกโบราณ เมื่อความต้องการของพระภิกษุสามเณรเหล่านี้ขัดกับแนวความคิดของพระเถระ ผู้บริหารการพระศาสนา เช่น เจ้าอาวาสก็ทำให้เกิดการห้ามกั้น การฝ่าฝืน และความกระด้าง กระเดื่อง ก่อให้เกิดปัญหาในด้านการปกครองเป็นอันมาก^๑

ปัญหาเหล่านี้ พระเถระหลายท่านที่เป็นผู้นำในวงการคณะสงฆ์ก็ได้พยายามแก้ไข โดย ได้จัดให้มีการศึกษาตามระบบมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้น สืบทอดเจตนารมณ์ของพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งนอกจากจะ สอดคล้องกับประเพณีบวชเรียนดังกล่าวมาแล้ว ยังเป็นการปรับปรุงวิธีการศึกษาพระปริยัติธรรม ให้เหมาะสมกับกาลสมัย เพื่อผลิตพระภิกษุสามเณรที่มีคุณภาพสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ ได้ผลดีในสมัยปัจจุบันอีกด้วยทั้งนี้ โดยได้เปิดการศึกษาในสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยเมื่อ พุทธศักราช ๒๔๘๕ และในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๐ แต่รัฐก็ยังไม่ รับรองวิทยฐานะ จนถึง พ.ศ. ๒๔๒๗ จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จ วิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๒๗ ขึ้น ซึ่งได้ให้การรับรองอย่างเป็นทางการ ทั้งแก่ผู้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรที่คณะสงฆ์จัดดำเนินการมาแต่เดิม คือพระปริยัติธรรมแผนก ธรรมและแผนกบาลีสนาทมูลว ปริญญาธรรมเก่าประโยค และแก่ผู้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตร ที่จัดขึ้นใหม่ตามระบบมหาวิทยาลัยสงฆ์คือ หลักสูตรปริญญาศาสนศาสตรบัณฑิต ของสภา การศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ และหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

๒.๒ สภาพปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์

สภาพปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันจากการศึกษาจากเอกสาร และ งานวิจัยต่างๆ แล้ว พอจะประมวลมาศึกษาได้ดังนี้

^๑“อ้างแล้ว, นโยบายและแผนจัดการศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนา, หน้า ๗ – ๘.”

ด้านการบริหาร^๑

๑) ขาดความเป็นเอกภาพ โดยต่างฝ่ายต่างจัดต่างฝ่ายต่างทำ เช่น พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีเป็นระบบที่อยู่ในความรับผิดชอบของคณะสงฆ์โดยตรง โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาอยู่ในความรับผิดชอบของกรมศาสนา การศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นตรงต่อกรมการศึกษานอกโรงเรียนสภาพเช่นนี้ทำให้เกิดปัญหามากมาย เช่นความไม่มีประสิทธิภาพในการจัดการศึกษา ความสับสนไม่มั่นใจของผู้เรียน เป็นต้น

๒) ความขัดแย้งแตกต่างกันทางความคิด เป็นความขัดแย้งแตกต่างกันทางความคิดระหว่างฝ่ายที่เป็นพระเถระผู้ใหญ่ผู้บริหารการศึกษาสงฆ์ ซึ่งถือกันว่าเป็นผู้มีทัศนะแบบเก่า โดยเห็นว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีเท่านั้นเป็นระบบการศึกษาที่ถูกต้องชอบธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร และควรจะรักษาไว้ให้คงอยู่อย่างเดิมโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าเป็นด้านโครงสร้างของระบบ หลักสูตรหรือแบบเรียนและฝ่ายนี้เห็นด้วยว่าพระภิกษุสามเณรไม่ควรเรียนวิชาการสมัยใหม่เพราะจะทำให้ลาสิกขามากขึ้น และอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งมักเรียกว่า พระรุ่นใหม่ เห็นว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมควรจะรักษาไว้เพียงเนื้อหาสาระ คือ พระธรรมวินัย โดยให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในด้านระบบหลักสูตรแบบเรียน และวิธีการสอนให้เหมาะสมตามกาลสมัย โดยเฉพาะควรให้พระภิกษุสามเณรได้มีโอกาสศึกษาวิชาการสมัยใหม่บางอย่างด้วย เพื่อช่วยเสริมสร้างความสามารถในการปฏิบัติศาสนกิจให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

๓) ไม่มีผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษา : คณะสงฆ์รับผิดชอบเฉพาะการสอนหรือการวัดผลอย่างเดียว ไม่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาและการจัดให้มีการศึกษา โดยถือว่าการจัดให้มีการเล่าเรียน ตลอดจนการบริหารและการดำเนินการศึกษาเป็นหน้าที่ของวัดหรือท้องถิ่นนั้นๆ แนวปฏิบัติเช่นนี้ เป็นเหตุให้นโยบายทั่วไปในการจัดการศึกษา และพระสงฆ์ผู้บริหารจัดการพระศาสนาในระดับท้องถิ่น ขาดเครื่องนำทาง ไม่เห็นทิศทางที่ชัดเจน และปราศจากแรงกระตุ้นเร่งในการที่จะจัดการศึกษา

๔) ความขาดแคลนทุนและงบประมาณ : ความขาดแคลนทุนและงบประมาณ เป็นปัญหาหลักอย่างหนึ่งในปัจจุบันซึ่งทำให้แม้แต่สำนักที่เอาใจใส่ในการจัดศาสนศึกษาเป็นอย่างมาก ไม่อาจดำเนินการศึกษาให้เป็นไปด้วยดี บางแห่งก็ถึงกับต้องสะดุดหรือล้มเลิกไป

๕) บริการศาสนศึกษาไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะในชนบท : คณะสงฆ์มองการศึกษาในแนวตั้ง โดยสนใจในแง่ที่จะมีผู้สมัครสอบตามลำดับขั้นถึงขั้นสูงสุด เพิ่มขึ้นหรือลดลงเพียงใดเท่าที่เช่นนี้ ประกอบเข้ากับการถือแนวปฏิบัติว่าคณะสงฆ์รับผิดชอบเฉพาะแต่การจัดสอบเท่านั้น

^๑“อ้างแล้ว, นโยบายและแผนการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๑-๑๖.”

ไม่มีหน้าที่ในการจัดการศึกษา ทำให้การศึกษาในแนวราบไม่ได้รับการเอาใจใส่ ว่าแต่ละระดับชั้นจะมีการขยายออกไปให้กว้างทั่วถึงเพียงใด เฉพาะอย่างยิ่งไม่มีการพิจารณาเกี่ยวกับการศึกษาขั้นพื้นฐานว่าภิกษุสามเณรที่บวชเรียนเข้ามาแล้วได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงหรือไม่ ภาวะเช่นนี้ได้ก่อให้เกิดปัญหาที่สำคัญๆ ตามมาอีกหลายอย่าง เช่น การศึกษาพระปริยัติธรรมไม่แพร่หลายทั่วถึง วัดจำนวนมากหรือส่วนมากในชนบท ไม่มีการสอนเลยแม้แต่ชั้นต่ำสุด พระภิกษุสามเณรที่ต้องการเล่าเรียน หลั่งไหลจากชนบทเข้ามาในเมืองและในกรุงเพื่อแสวงหาที่เล่าเรียน

ด้านหลักสูตร*

๑) หลักสูตรศาสนศึกษากระจัดกระจาย ไม่มีบูรณภาพ หลักสูตรการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณร มีมากมายหลายอย่าง แต่กระจัดกระจายถ่ายเทกันไม่เป็นระบบ ไม่มีแกนร่วมใด ๆ ไม่ว่าจะในด้านนโยบาย วัตถุประสงค์ แผนงานโครงการหรือการบริหาร และไม่มีหลักสูตรสายหนึ่งสายใดเป็นที่ยอมรับร่วมกันเป็นหลักสูตรที่เพียงพอหรือเหมาะสมสำหรับเตรียมผู้เรียนให้เป็นผู้พร้อมที่จะดำเนินชีวิตของตนให้เป็นไปด้วยดีและสามารถปฏิบัติศาสนกิจให้ได้ผลอย่างเป็นที่น่าพอใจในยุคปัจจุบัน ดังนั้น จึงปรากฏอยู่ทั่วไปว่า พระภิกษุสามเณรแต่ละรูปจะศึกษาวิชาการต่างๆ ในเวลาเดียวกันประมาณสองหลักสูตร

๒) การขาดหลักสูตรศาสนศึกษาขั้นพื้นฐานระยะสั้นทำให้การบวชโดยไม่ได้อ่านเรียนเพิ่มมากขึ้น : เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคม สภาพความเป็นอยู่ของประชาชน เช่น กิจกรรมทางเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป เป็นเหตุให้ประเพณีการบวชเรียนพลอยเปลี่ยนแปลงไปด้วย ผู้บวชอยู่จำพรรษาลดลงระยะ ๓ เดือน มีจำนวนลดน้อยลง คนจำนวนมากนิยมบวชนอกระยะพรรษาและครองเพศอยู่ในเวลาสั้นเข้าเป็น ๒ เดือนบ้าง ๑ เดือนบ้างครึ่งเดือนบ้าง ตลอดจนเพียง ๗ วันก็มี นอกจากนั้นผู้ที่บวชเมื่อสูงอายุ หวังจะพักผ่อนหาความสงบหลังวัยทำงาน หรือหยุดเลิกจากการดิ้นรนในการทำมาหาเลี้ยงชีพอย่างคลุกคลีแล้วมีจำนวนมากขึ้น ผู้บวชประเภทนี้ ส่วนใหญ่ไม่มีความมุ่งหมายในทางการศึกษาในสภาพเช่นนั้น คณะสงฆ์ไม่ได้จัดเตรียมหรือปรับปรุงให้มีหลักสูตรพระปริยัติธรรมพื้นฐานระยะสั้นแบบต่างๆ ให้เหมาะกับผู้ที่เข้ามาบวชประเภทต่างๆ เหล่านี้ผู้บวชเข้ามาส่วนมากจึงมิได้มีการศึกษาเล่าเรียน เป็นการบวชที่ไม่มีการเรียน ทำให้คุณค่าของการบวชลดน้อยลง ไม่ว่าผู้บวชเหล่านั้นจะครองเพศอยู่ต่อหรือลาสิกขาออกไป ก็ไม่ได้รับผลดีจากการบวชเท่าที่ควร หรืออาจเกิดผลเสียมากกว่า ทั้งแก่ชีวิตของผู้บวชเอง แก่พระศาสนาและแก่สังคม

*“อ้างแล้ว, นโยบายและแผนการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๘-๒๘.”

๓) ไม่มีการเตรียมการสร้างศาสนทายาทรุ่นใหม่ ให้รับกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป: ในช่วงศตวรรษที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันนี้ เมื่อว่าโดยทั่วไปการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณร ได้กลายเป็นการศึกษาสำหรับผู้ด้อยโอกาสในสังคม ชาวชนบทห่างไกลจำนวนมาก เมื่อบุตรหลานของตนเรียนจบประถมศึกษาแล้ว ไม่มีสถานศึกษาที่จะเล่าเรียนต่อในท้องถิ่นของตนและไม่มีทุนที่จะส่งเด็กไปเล่าเรียนถึงในเมืองหรือในกรุงได้ ก็อาศัยประเพณีบวชเรียนเป็นโอกาสให้เด็กที่เป็นบุตรหลานของตนนั้น ไปอยู่วัดเป็นสามเณรเล่าเรียนศึกษากันสืบมา จนเป็นเหตุให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ประจำวัดทั้งหลาย และเล่าเรียนอยู่ในสถาบันศาสนศึกษาต่างๆ ทั่วทุกแห่ง ในเมืองและกรุง ล้วนเป็นบุตรหลานชาวไร่ชาวนามาจากชนบทแทบทั้งสิ้นจนกล่าวได้ว่าวัดเป็นช่องทางการศึกษาของชาวชนบทที่ขาดแคลนและพระสงฆ์ที่เป็นผู้รับผิดชอบวัดและบริหารการพระศาสนาอยู่ในปัจจุบันก็เป็นผู้ที่ได้บวชเรียนมาตามช่องทางสายนี้แทบทั้งสิ้นแต่ในระยะเวลาที่ผ่านมาไกลๆ นี้ รัฐได้ขยายการศึกษาภาคบังคับออกไปอย่างค่อนข้างจะทั่วถึง และในชนบทที่ไม่ห่างไกลมากนักก็มีการจัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ จึงปรากฏว่าในปัจจุบันสามเณรที่บวชเรียนจากชนบทภาคกลางและภาคอื่นๆ ที่ไม่ห่างไกลนัก ได้ลดจำนวนลงจนใกล้จะหมดไปแล้ว คงเหลือแต่สามเณรที่บวชเรียนจากถิ่นกันดารและชนบทที่ห่างไกลจริงๆ เป็นส่วนมาก นอกจากนี้การที่รัฐขยายการศึกษาภาคบังคับสูงขึ้น ก็เป็นเหตุให้เด็กซึ่งจบประถมศึกษาเมื่ออายุมากขึ้น และเริ่มจะถึงวัยที่สามารถทำงานหาเลี้ยงชีพได้ แม้ว่าจะไม่สามารถศึกษาต่อ ก็คิดจะเข้ามาหางานทำตามโรงงานอุตสาหกรรมในเมืองมากกว่าจะคิดบวชเรียน เป็นเหตุให้จำนวนผู้บวชเรียนลดลงไปอีก ปัญหาในเรื่องนี้ก็คือหลักสูตรการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรไม่ได้รับการจัดเตรียมหรือปรับปรุงให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงตามที่กล่าวมา จึงไม่อาจสนองความต้องการทั้งของบุคคลของพระศาสนา และของสังคมได้ อย่างเป็นที่น่าพอใจ ยิ่งกว่านั้นยังมิได้มีการเตรียมการต่างๆ เพื่อให้มีหลักสูตรศาสนศึกษาที่เหมาะสมสำหรับฝึกอบรมศาสนทายาทรุ่นใหม่ที่จะบวชเข้ามาจากพื้นฐานที่ต่างไปจากเดิมอีก แท้จริงปัญหาข้อนี้ มีความสำคัญมากไม่เฉพาะแต่ด้านหลักสูตรเท่านั้น แต่เป็นปัญหาพื้นฐานของศาสนศึกษาและกิจกรรมพระศาสนาทั้งหมดทีเดียวว่าศาสนทายาทรุ่นต่อไป ควรจะมาจากแหล่งใดและควรจะเป็นอย่างไร

๔) หลักสูตรศาสนศึกษาขาดความต่อเนื่อง ไม่เป็นระบบและไม่คำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน : หลักสูตรการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรนั้น แม้จะมีจำนวนมากก็จริง แต่ส่วนใหญ่ไม่สัมพันธ์หรือต่อเนื่องกัน ในทางตรงข้ามกลับมีลักษณะซ้ำซ้อนเหลื่อมล้ำ หรือมีละกันก็เป็นต่างหาก ไม่เกี่ยวข้องกันเลย เป็นทำนองหลักสูตรสำหรับผู้เรียนคนเดียวและในเวลาเดียวกันอันจะพึงเลือกขึ้นมาเรียนพร้อมๆ กัน เพื่อเติมส่วนที่ขาดของกันและกัน ให้ครบถ้วนเพราะหลักสูตรเหล่านั้น แต่ละอย่างล้วนถูกมองว่าบกพร่อง ไม่มีความสมบูรณ์ในตัวทั้งสิ้น เช่น บาง

หลักสูตรก็มีวิชาทางโลกอย่างเดียว บางหลักสูตรก็มีวิชาภาษาบาลีอย่างเดียว มิใช่เป็นหลักสูตรที่ต่างกันสำหรับผู้เรียนคนเดียวกันที่จะศึกษาต่อในต่างคราวต่างเวลากันและก็มีมิใช่เป็นหลักสูตรต่างกันที่จัดให้เหมาะสำหรับคนหลายคนในแต่ละคนก็แตกต่างกัน แต่เป็นหลักสูตรสำหรับคนคนเดียวที่เหมือนกันทุกๆ คน โดยเฉพาะหลักสูตรพระปริยัติธรรมคณะสงฆ์ ท่านจัดโดยยึดถือเนื้อหาเป็นหลัก ไม่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ไม่ว่าผู้เรียนจะเป็นสามเณรอายุ ๑๑ ขวบ หรือเป็นพระภิกษุใหม่ ๒๑ ปี หรือเป็นพระหลวงตาอายุ ๒๕ ปี ไม่ว่าวัยจะแตกต่างกันเท่าใด จะมีพื้นฐานการศึกษา ภูมิหลังและประสบการณ์ต่างกันเท่าไรก็ตาม เมื่อบวชเข้ามาแล้ว ก็ต้องเรียนในชั้นเดียวกัน เรียนวิชาเดียวกัน เนื้อหาวิชาอย่างเดียวกันตามหลักสูตรเดียวกันทั้งหมด ในสภาพเช่นนี้ ย่อมเป็นการยากที่จะทำให้การศึกษาเล่าเรียนได้ผลดีเต็มตามวัตถุประสงค์

๕) ศาสนศึกษาไม่เป็นไปโดยสอดคล้องกับความต้องการกำลังคนของพระศาสนา : หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนเดิม นอกจากไม่มีเป้าหมายเพื่อสนองความต้องการการของบุคคลและสังคมแล้ว ยังมีได้จัดให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่เป็นความต้องการในด้านกิจการพระศาสนาอีกด้วยหลักสูตรพระปริยัติธรรมระดับสูงที่จัดอยู่มีสายเดียว คือ ภาษาบาลี แต่กิจการคณะสงฆ์ที่ต้องการกำลังบุคคลผู้มีการศึกษาจำนวนมากในยุคปัจจุบัน คือ ด้านการปกครอง การบริหาร และธุรการ คณะสงฆ์ไม่มีกำลังคนที่เตรียมไว้เพื่องานในด้านเหล่านี้ จึงต้องแต่งตั้งท่านที่จบการศึกษาทางด้านภาษาไปเป็นผู้ปกครอง ผู้บริหาร และนักธุรกิจ ซึ่งนอกจากว่าพระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิเหล่านี้จะไม่สู้พร้อมสำหรับงานที่รับผิดชอบแล้ว ก็ยังมักต้องห่างเหินหรือเลิกร้างออกไปจากการใช้และการค้นคว้าวิชาที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาอีกด้วย ในขณะที่เดียวกัน งานพระศาสนาทางด้านวิชาการในยุคปัจจุบันก็มีน้อยยิ่งท่านผู้จบการศึกษาดังที่กล่าวแล้วข้างต้น ถ้าไม่ได้เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม หรือได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งด้านบริหารก็มักต้องอยู่ว่างเฉยไม่ได้ใช้ความรู้ที่เล่าเรียนมาให้เป็นประโยชน์นับเป็นความสูญเปล่าอีกอย่างหนึ่ง

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^๑ กล่าวไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับสภาพปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์ว่าปัญหาล่าสุดที่คณะสงฆ์กำลังเผชิญ ก็คือ จำนวนศาสนทายาทที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง เพราะการศึกษากาฬบังคับได้ขยายออกไปเป็น ๕ ปี การศึกษากาฬบังคับขยับจาก ป.๖ เป็น ม.๑ เด็กที่ที่เรียน จบ ม.๑ โดยเฉลี่ยจะมีอายุ ๑๕ ปี พวกเขาเรียนฟรีตามรัฐธรรมนูญ และถ้าพวกเขาจะเรียนต่อ จนจบ ม.๖ พวกเขาก็มีสิทธิได้รับการศึกษาฟรี ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

^๑พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาท, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๔-๖.

เมื่อใดรัฐสามารถจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานฟรี ๑๒ ปี ได้ทั่วประเทศ เมื่อนั้นจำนวนเด็กที่เข้ามาบวชเป็นสามเณรก็จะลดลงอย่างมาก การสร้างศาสนทายาทก็จะถึงขั้นวิกฤติ ดังนั้น จำนวนเด็กที่เข้ามาบวชเป็นสามเณรจึงเป็นปัญหากับความสามารถในการขยายโอกาสทางการศึกษาของรัฐ นั่นคือยิ่งรัฐขยายโอกาสทางการศึกษาจนถึงระดับมัธยมศึกษาได้มากเท่าใด จำนวนสามเณรก็ยิ่งจะลดลงเท่านั้น มีสถิติที่ช่วยให้เราเห็นภาพได้ชัดเจนว่าในช่วง ๒๐ ปี ที่ผ่านมา จำนวนสามเณรลดลงเกือบเท่าตัว นั่นคือ จำนวนสามเณรที่เคยมีมากถึง ๑๓๗,๖๓๘ รูป ใน พ.ศ. ๒๕๓๑ ได้ลดน้อยลงทุกปี จนกระทั่งเหลือ ๗๖,๓๕๒ ใน พ.ศ. ๒๕๕๑

๒.๓ แนวนโยบายการศึกษาของคณะสงฆ์^๑

๑) นโยบายทั่วไป

คณะสงฆ์จะดำเนินการเกี่ยวกับศาสนศึกษาดังต่อไปนี้

(๑) บำรุงส่งเสริมและดำเนินงานศาสนศึกษา โดยถือว่ามีความสำคัญในระดับสูงสุดแห่งกิจการของคณะสงฆ์

(๒) จัดและส่งเสริมให้มีการจัดหลักสูตร และกิจกรรมศาสนศึกษาที่ประกอบพร้อมด้วยปริยัติและปฏิบัติอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน

(๓) จัดและส่งเสริมให้ศาสนศึกษาดำเนินไปในแนวทางที่จะเป็นเครื่องอบรมกล่อมเกล่าพระภิกษุสามเณรให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในศาสนกิจพร้อมไปกับความมีศีลจารวัตรที่น่าเลื่อมใสและความเจริญเพิ่มพูนแห่งศรัทธาที่จะอุทิศตนต่อพรหมจริยปฏิบัติ

(๔) จัดและส่งเสริมศาสนศึกษาโดยเน้นการฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถที่จะสั่งสอนคุณธรรมและจริยธรรมอย่างได้ผลดีหรือการศึกษาเพื่อความเป็นครูที่สามารถสอนให้ศาสนิกชนนำธรรมไปใช้ปฏิบัติต่อชีวิตและสังคมอย่างได้ผลจริง อันจะนำมาซึ่งผลสัมฤทธิ์แห่งหน้าที่ธรรมทานเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

(๕) จัดและสนับสนุนให้ศาสนศึกษาสัมพันธ์ และเกื้อกูลกันกับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา

(๖) จัดให้มีเอกภาพในระบบและนโยบายการบริหารการศึกษา และยึดหลักการกระจายอำนาจบริหารการศึกษา

^๑“อ้างแล้ว, นโยบายและแผนการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา, หน้า ๔๓-๕๐.”

(๗) จัดการศาสนศึกษาและส่งเสริมการศึกษาอื่นให้เกื้อกูลแก่แผนนโยบายของรัฐ โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย

(๘) เน้นการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ผู้ยากไร้ และด้อยโอกาสทางการศึกษา ให้ได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวาง

(๙) สนับสนุนให้การอุปถัมภ์บำรุงศาสนาของประชาชน เป็นไปเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา ให้มากที่สุด

(๑๐) จัดและสนับสนุนให้มีการผลิตและเผยแพร่พระคัมภีร์ ตำรา บทเรียน และเอกสารทางพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง

(๑๑) ส่งเสริมสนับสนุนการค้นคว้าวิจัยทางพระพุทธศาสนา และวิชาการที่เกี่ยวข้องพร้อมทั้งอำนวยความสะดวกการค้นคว้าวิจัยเช่นนั้น โดยเฉพาะในทางที่จะได้ข้อมูลที่ต้องการ เพื่อให้การศึกษาทางพระพุทธศาสนาเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป เฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกื้อกูลต่อการศึกษาปฏิบัติพระธรรมวินัย ต่อความมั่นคงแพร่หลายของพระพุทธศาสนาต่อศาสนกิจด้านต่างๆ ของคณะสงฆ์

(๑๒) จัดศาสนศึกษาให้มีส่วนช่วยเสริมสร้างความสำนึกในคุณค่าความรับผิดชอบและความสามารถที่จะธำรงส่งเสริมพระพุทธศาสนา ศีลธรรม ศิลปวัฒนธรรมตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม รวมทั้งสถานที่และวัตถุอันมีค่าทางประวัติศาสตร์

(๑๓) จัดศาสนศึกษาให้มีส่วนช่วยเสริมสร้างความสำนึกในคุณค่าและความรับผิดชอบในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม ตลอดจนเข้าใจในเรื่องประชากรศึกษา

(๑๔) สนับสนุนให้วัดมีบทบาทอย่างจริงจังในการส่งเสริมเด็กและเยาวชนในด้านศาสนศึกษา จริยธรรมและวัฒนธรรม

(๑๕) ส่งเสริมให้วัดและสถานศึกษาของคณะสงฆ์จัดอำนวยความสะดวกศาสนศึกษา และจริยศึกษา ให้แก่ชุมชนและแก่สังคม และสนับสนุนให้วัดมีบทบาททางการศึกษา ทางจริยธรรมและทางศิลปวัฒนธรรมต่อชุมชนในท้องถิ่นตามแผนนโยบายของรัฐและคณะสงฆ์

(๑๖) ดำเนินการในทุกวิถีทางเพื่อให้วัดมีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบในการฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรศิษย์และคนวัด ให้ได้ผลสมบูรณ์สัมฤทธิ์ตามมุ่งหมายตามแผนการศึกษาของคณะสงฆ์

(๑๗) จัดดำเนินการศาสนศึกษา โดยประสานสัมพันธ์กับหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบการศึกษาของรัฐ เพื่อให้สอดคล้องเกื้อกูลต่อกัน ตามนโยบาย แผนงาน และโครงการต่างๆ ของรัฐและของคณะสงฆ์

๒) นโยบายเร่งด่วน

(๑) คณะสงฆ์จะดำเนินนโยบายเร่งด่วนดังนี้ ขยายและส่งเสริมการขยายศาสนศึกษาขึ้นไปในแนวดิ่งให้สมบูรณ์โดยจะจัดให้มีหลักสูตรในระดับบัณฑิตศึกษา ทั้งประกาศนียบัตรชั้นสูง ปริญญาโท และปริญญาเอก ภายในระยะเวลารวดเร็วที่สุด เท่าที่ความพร้อมจะอำนวยทั้งนี้ เพื่อสนองความต้องการของพระภิกษุสามเณร แก้ปัญหาพระภิกษุสามเณรไปศึกษาต่อในต่างประเทศจำนวนมาก แก้ปัญหาความขาดแคลนวิทยากรทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ และเพื่อให้สมความคาดหมายที่ว่า คณะสงฆ์พึงเป็นผู้นำในด้านศาสนศึกษา เป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาระหว่างประเทศ

(๒) จัดให้มีหลักสูตรศาสนศึกษาเบื้องต้น ซึ่งเป็นการศึกษาพื้นฐานสำหรับพระภิกษุสามเณร อันเพียงพอที่จะให้เกิดความซาบซึ้งในศาสนคุณและสำนึกในความรับผิดชอบต่อพระศาสนา รู้เข้าใจประเพณีปฏิบัติถูกต้องตามแนวทางและหลักการสำคัญของพระธรรมวินัย และพร้อมที่จะดำเนินชีวิตที่ดงามสงบสุข เป็นพลเมืองดีและสมาชิกที่มีคุณประโยชน์ของสังคม ทั้งนี้โดยกำหนดให้เป็นการศึกษาภาคบังคับสำหรับบุคคลทุกคนที่บรรพชาอุปสมบทแล้วครองเพศอยู่บ้นตั้งแต่ ๑ ขึ้นไป

(๓) จัดและสนับสนุนการจัดให้มีหลักสูตรการฝึกอบรมระยะสั้น อันเหมาะสมสำหรับผู้บวชชั่วคราว ในระยะเวลา ๑ เดือน ๒ เดือน และครึ่งเดือน ตามลำดับ โดยมุ่งผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาเช่นเดียวกับศาสนศึกษาภาคบังคับ เท่าที่พิสัยแห่งเวลาจะเอื้ออำนวยได้

(๔) ถือเป็นการรับผิดชอบระดับสูงสุดที่จะจัดและสนับสนุนให้วัดและท้องถิ่นจัดให้ผู้บรรพชาอุปสมบทแล้วจะต้องได้รับการศึกษาอบรมอย่างน้อยตามหลักสูตรศาสนศึกษาภาคบังคับ หรือหลักสูตรการฝึกอบรมระยะสั้น แล้วแต่กรณีอย่างทั่วถึงบริบูรณ์

(๕) ถือเป็นการรับผิดชอบอย่างสำคัญ ที่จะจัดให้สำนักศาสนศึกษาต่างๆ มีครูอาจารย์ผู้สามารถให้การศึกษามุ่งหมายตามแผนการศึกษาของคณะสงฆ์เฉพาะอย่างยิ่งที่จะต้องให้มีอย่างทั่วถึงในระดับศาสนศึกษาภาคบังคับ และหลักสูตรการฝึกอบรมระยะสั้น และเพื่อการนี้จะต้องส่งเสริมให้มีการฝึกอบรมครูศาสนศึกษาหรือครูสอนพระปริยัติธรรม ทั้งในรูปของหลักสูตรเพื่อปริญญาและประกาศนียบัตร ในสถาบันอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ และหลักสูตรฝึกอบรมเสริมความรู้ครูพระปริยัติธรรมประจำการระยะสั้น กับทั้งจะให้มีการนิเทศการศึกษาพระปริยัติธรรมเพื่อช่วยเป็นกัลยาณมิตรแก่ผู้ทำหน้าที่ให้การศึกษามิชนบท โดยเฉพาะในถิ่นห่างไกล

(๖) เร่งแก้ปัญหาคาดแคลนเอกภาพทางการศึกษา โดยจะจัดดำเนินการศึกษาเล่าเรียนสำหรับพระภิกษุสามเณรทุกระบบและทุกรูปแบบมีความต่อเนื่องหรือเชื่อมต่อกันในเชิงวิชาการ

เข้าร่วมอยู่ในระบบใหญ่แห่งศาสนศึกษาและโครงสร้างการบริหารทั่วไป ประสานสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

(๗) เร่งปรับปรุงหลักสูตรศาสนศึกษา ให้มีองค์คุณครบถ้วนที่จะเกิดผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของแผนการศึกษาของคณะสงฆ์ ทั้งวัตถุประสงค์ทั่วไป และวัตถุประสงค์จำเพาะเฉพาะอย่างยิ่ง จะเน้นการศึกษาวิชาพระปริยัติธรรมในลักษณะที่ส่งเสริมความรู้จักคิดและการค้นคว้าให้เกิดความรู้ความเข้าใจและเมโนทัศน์ที่กว้างขวางลึกซึ้ง โดยสัมพันธ์กับการนำมาใช้ให้สำเร็จประโยชน์ได้จริงแก่ชีวิตและสังคมในสภาวะปัจจุบันและจะเสริมเนื้อหาวิชาการจำพวกที่เป็นสื่อหรือเป็นอุปกรณ์ที่ช่วยให้สามารถนำพระปริยัติธรรมมาสั่งสอนถ่ายทอดหรือใช้ประโยชน์อย่างได้ผลดี ที่ช่วยเสริมสมรรถภาพและประสิทธิภาพในการปฏิบัติศาสนกิจ ที่ช่วยให้รู้เข้าใจเท่าทันสถานการณ์และความเป็นไปต่างๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อพระศาสนา และที่ช่วยให้สามารถดำรงรักษาความถูกต้องบริสุทธิ์ของพระธรรมวินัย โดยรู้จักแยกธรรมวินัยที่แท้จากคำสอนที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนสามารถแก้ไขไถ่ถอนความเข้าใจผิด และปลดปล่อยปรับพาได้

(๘) ในการปรับปรุงหลักสูตรศาสนศึกษา ก็ดีในการจัดดำเนินการศึกษาก็ดี คณะสงฆ์จะถือเป็นความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องระดมความสนใจให้กับการส่งเสริมและยกระดับคุณภาพของพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำในท้องถิ่น โดยเฉพาะในการที่จะให้มีเจ้าอาวาสผู้พร้อมด้วยองค์คุณที่จะช่วยให้ปฏิบัติการต่างๆ บรรลุความสำเร็จสมบูรณ์สมความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาของคณะสงฆ์ ทั้งด้วยการผลิตพระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะเป็นเจ้าอาวาส และด้วยการจัดฝึกอบรมแก่พระภิกษุที่เป็นเจ้าอาวาสอยู่แล้ว พร้อมกันนั้นก็ให้ความสำคัญเป็นอย่างสูงแก่การผลิตกำลังพระภิกษุสามเณร ซึ่งมีคุณวุฒิที่จะสอนงานพระศาสนา โดยสอดคล้องกับความต้องการของศาสนกิจด้านนั้นๆ รวมทั้งการเสริมความรู้ความสามารถและทักษะเกี่ยวกับวิชาเฉพาะต่างๆ ที่ต้องใช้ในบางอย่างอันเป็นส่วนประกอบของศาสนกิจนั้นๆ

๒.๔ กฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาของคณะสงฆ์

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๔๕ บัญญัติว่า บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

ผู้ยากไร้ ผู้พิการ หรือผู้ทุพพลภาพ หรือผู้อยู่ในสภาวะยากลำบากต้องได้รับสิทธิตามวรรคหนึ่งและการสนับสนุนจากรัฐ เพื่อให้ได้รับการศึกษาโดยทัดเทียมกับบุคคลอื่น

^๒พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๑๒ บัญญัติว่า นอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติการแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และมาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ อันเป็นพระราชบัญญัติที่มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งมาตรา ๒๕ ประกอบกับมาตรา ๕๐ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการออกกฎกระทรวงไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ในกฎกระทรวงนี้

“โรงเรียน” หมายความว่า สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

“สำนักศาสนศึกษา” หมายความว่า สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมหรือพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด

“สำนักเรียน” หมายความว่า สถานศึกษาที่จัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมหรือพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ซึ่งเป็นสำนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานครและสำนักเรียนคณะจังหวัดตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด

^๒รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๕๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๙-๒๐.

^๒พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด), หน้า ๒.

ข้อ ๒ ให้สถาบันพระพุทธศาสนามีสิทธิจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่พระภิกษุ และสามเณรในโรงเรียน สำนักศาสนศึกษา และสำนักเรียน

การจัดตั้ง ขุม รวม เลิกและการดำเนินการของโรงเรียน สำนักศาสนศึกษา หรือสำนักเรียนให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด

ข้อ ๓ การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสถาบันพระพุทธศาสนา แบ่งเป็นระดับดังต่อไปนี้

(1) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาเป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย

(2) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม และการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ที่ได้จัดให้แก่พระภิกษุและสามเณร ซึ่งมีพื้นความรู้ไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษาปีที่หกหรือเทียบเท่า และได้ศึกษาวิชาสามัญเพิ่มเติมตามเกณฑ์และเงื่อนไขที่คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดโดยคำแนะนำของมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่แบ่งเป็นระดับ ดังต่อไปนี้

(ก) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

(ข) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ชั้นเปรียญธรรม ๓ ประโยค เป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ข้อ ๔ ให้โรงเรียน สำนักศาสนศึกษา และสำนักเรียน ได้รับการสนับสนุนในด้านวิชาการและเงินอุดหนุนจากรัฐสำหรับการจัดการศึกษา

ข้อ ๕ ให้สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่โรงเรียน สำนักศาสนศึกษา หรือสำนักเรียนตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ส่งเสริมสนับสนุน และให้ข้อเสนอแนะการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกธรรม และพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

ข้อ ๖ ให้มีคณะกรรมการโรงเรียน คณะกรรมการสำนักศาสนศึกษา และคณะกรรมการสำนักเรียน ทำหน้าที่กำกับดูแลการจัดการศึกษาของโรงเรียน สำนักศาสนศึกษา และสำนักเรียน แล้วแต่กรณี ให้สอดคล้องกับกับนโยบายการจัดการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและมหาเถรสมาคม รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนระบบการประกันคุณภาพภายในเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา

หมายเหตุ :- เหตุผลในการประกาศใช้กฎกระทรวงฉบับนี้ คือ โดยที่มาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ บัญญัติให้สถาบันศาสนามีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ซึ่งสถาบันพระพุทธศาสนาถือเป็นสถาบัน

ศาสนา ดังนั้น เพื่อให้สถาบันพระพุทธศาสนาสามารถจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สอดคล้องกับนโยบายการจัดการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและมหาเถรสมาคมได้ โดยรัฐจะส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาของสถาบันพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้เรียนซึ่งเป็นพระภิกษุและสามเณรได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพเท่าเทียมกับการศึกษาในรูปแบบอื่น จึงจำเป็นต้องออกกฎกระทรวงนี้

“พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๑๕ ตรี ๓ บัญญัติว่ามหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ (๓) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ เพื่อกำหนดให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตามกฎหมายมหาเถรสมาคมออกข้อบังคับ วางระเบียบออกคำสั่งมีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย และพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ และมอบให้พระภิกษุรูปใด หรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการตามมาตรา ๑๕ เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้

๒ มาตรา ๑๕ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ ตามมติมหาเถรสมาคม ประกอบด้วยพระภิกษุ หรือบุคคลอื่นจำนวนหนึ่งมีหน้าที่พิจารณา กลั่นกรองเรื่องที่จะเสนอต่อมหาเถรสมาคม และปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่มหาเถรสมาคมมอบหมาย โดยขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคม

การจัดให้มีคณะกรรมการหรืออนุกรรมการฝ่ายต่างๆ การแต่งตั้งกรรมการหรืออนุกรรมการการพ้นจากตำแหน่งของกรรมการหรืออนุกรรมการ และระเบียบวาระการประชุมให้เป็นไปตามระเบียบมหาเถรสมาคม

^๑ กนก แสนประเสริฐ, **ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๕.

^๒ “เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖”

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรมีหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับว่าผู้เสนอรูปแบบนั้นมีหลักการ แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรอย่างไร อย่างไรก็ตามกระบวนการที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรจะมี องค์ประกอบที่สำคัญคล้ายกันไม่ว่าจะเป็นหลักสูตรระดับใด

ความหมายของคำว่า รูปแบบ (model)

รูปแบบเป็นรูปธรรมของความคิดที่เป็นนามธรรม ซึ่งบุคคลแสดงออกมาในลักษณะใด ลักษณะหนึ่ง เช่น เป็นคำอธิบาย เป็นแผนผัง ไคอะแกรม หรือแผนภาพ เพื่อช่วยให้ตนเองและ บุคคลอื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น^๑

รูปแบบโดยทั่วไปจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้ (Keeves, ๑๙๙๗) อ้างใน ทัศนา แฉมณี : ๒๒๐)^๒

- (๑) รูปแบบจะต้องนำไปสู่การทำนาย (Prediction) ผลที่ตามมาซึ่งสามารถพิสูจน์ ทดสอบได้ กล่าวคือสามารถนำไปสร้างเครื่องมือเพื่อไปพิสูจน์ทดสอบได้
- (๒) โครงสร้างของรูปแบบจะต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Causal relationship) ซึ่งสามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์ เรื่องนั้นได้
- (๓) รูปแบบจะต้องสามารถช่วยสร้างจินตนาการ (Imagination) ความคิดรวบยอด (concept) ความสัมพันธ์ (Interrelation) รวมทั้งช่วยขยายขอบเขตของการสืบเสาะ ความรู้
- (๔) รูปแบบควรจะประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง (Structural relationships) มากกว่าความสัมพันธ์เชิงเชื่อมโยง (Associative relationships)

รูปแบบที่ใช้กันอยู่โดยทั่วไปมี ๕ แบบ หรือ ๕ ลักษณะ คือ^๓

- (๑) รูปแบบเชิงเปรียบเทียบ (Analogue Model) ได้แก่ความคิดที่แสดงออกในลักษณะ ของการเปรียบเทียบสิ่งต่างๆ อย่างน้อย ๒ สิ่งขึ้นไป รูปแบบลักษณะที่ใช้กันมาก ทางด้านวิทยาศาสตร์กายภาพ สังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์

^๑ทัศนา แฉมณี, ศาสตราจารย์: องค์ความรู้เพื่อจัดการกระบวนการการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งมหาจุฬาลงกรณ์, พ.ศ. ๒๕๕๐), หน้า ๒๒๐-๒๒๑.

^๒“เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๐.”

^๓“เรื่องเดียวกัน, “หน้า ๒๒๐-๒๒๑.”

- (๒) รูปแบบเชิงภาษา (Semantic Model) ได้แก่ความคิดที่แสดงออกผ่านทางการใช้ภาษา (พูดและเขียน) รูปแบบลักษณะนี้ใช้กันมากทางด้านศึกษาศาสตร์
- (๓) รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ (Mathematical Model) ได้แก่ความคิดที่แสดงออกผ่านทางสูตรคณิตศาสตร์ ซึ่งส่วนมากจะเกิดขึ้นหลังจากได้รูปแบบเชิงภาษาแล้ว
- (๔) รูปแบบเชิงแผนผัง (Schematic Model) ได้แก่ความคิดที่แสดงออกให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรต่างๆ ของสภาพการณ์ ปัญหาใดๆ รูปแบบด้านการศึกษา ศาสตร์ มักจะเป็นแบบนี้เป็นส่วนใหญ่
- (๕) รูปแบบเชิงสาเหตุ (Causal Model) ได้แก่ ความคิดที่แสดงออกให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรต่างๆ ของสภาพการณ์ ปัญหาใดๆ รูปแบบด้านการศึกษา ศาสตร์ มักจะเป็นแบบนี้เป็นส่วนใหญ่

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรมีหลายรูปแบบในที่นี้จะกล่าวเฉพาะที่เห็นว่าสามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการศึกษาของคณะสงฆ์ดังต่อไปนี้

๑ รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของทาบา

ทาบา (Hida Tabá : ๑๕๖๒) มีแนวความคิดในการพัฒนาหลักสูตรโดยเชื่อว่าครูเป็นผู้นำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ จึงควรเป็นผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรจึงเป็นแบบจากล่างขึ้นบน ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างหลักสูตรจากระดับผู้ปฏิบัติ เสนอต่อผู้บริหาร ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรแบบนี้มี ๓ ขั้นตอน ซึ่งครูควรเป็นผู้ที่มีบทบาท สำคัญในขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

- (๑) วินิจฉัยความต้องการ (Diagnosis of needs) ได้แก่ การสำรวจปัญหาความต้องการ และความจำเป็นของผู้เรียนและสังคม
- (๒) กำหนดวัตถุประสงค์ การกำหนดวัตถุประสงค์ต้องให้สอดคล้องกับความต้องการ และความจำเป็นของผู้เรียน
- (๓) คัดเลือกเนื้อหาสาระ เนื้อหาสาระจะต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และมีความถูกต้อง เทียบตรงและเชื่อถือได้

๑ สมคิด พรหมขี้ และคณะ, “การวิจัยและพัฒนา: หลักสูตรฝึกอบรมนักวิจัย”, เอกสารวิชาการ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, มป.ป. (อัคราณา).

- (๔) การจัดลำดับเนื้อหาสาระ การจัดเนื้อหาสาระในหลักสูตร ต้องมีความต่อเนื่อง ตรงกับวุฒิภาวะ และความสนใจของผู้เรียน
- (๕) การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ จะต้องคำนึงว่ามีวิธีการเลือก และวิธีการจัด ประสบการณ์การเรียนรู้อย่างไร ผู้เรียนจึงจะเกิดการเรียนรู้ตามประสบการณ์ที่กำหนด
- (๖) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ต้องจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ต่อเนื่องตาม ลำดับเนื้อหา สาระที่จัดไว้ และผู้สอนก็ต้องจัดลำดับทางกิจกรรมให้สอดคล้องกับลักษณะของ ผู้เรียน
- (๗) กำหนดสิ่งที่จะประเมินและวิธีการประเมิน ผู้สร้างหลักสูตรต้องคิดวิธีการที่จะ ประเมินผลหลักสูตรว่าบรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตรหรือไม่สำเร็จมากน้อยแค่ไหน เพียงไร?

๒. รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของเซอร์เลอร์และอเล็กซานเดอร์

เลอร์และอเล็กซานเดอร์ (Saylor and Alexander : ๑๙๗๔) ได้เสนอรูปแบบการพัฒนา หลักสูตร โดยกำหนดเป็นขั้นตอนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน ดังนี้

แผนภาพที่ ๑ รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของเลอร์และอเล็กซานเดอร์

จากแผนภาพที่ ๑ มีคำอธิบาย ดังนี้

๑. เป้าหมาย จุดประสงค์ และขอบเขต ตามรูปแบบในแผนภูมิข้างต้นนี้นักพัฒนาหลักสูตรจะกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของหลักสูตร โดยอาศัยข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญ ๔ ด้าน คือ พัฒนาการของมนุษย์ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทักษะทางการเรียนรู้และความชำนาญพิเศษ และอาจจะมีข้อมูลด้านอื่นประกอบด้วย ได้แก่ ความต้องการของชุมชน กฎหมายของรัฐ การเมือง แนวคิดทางปรัชญา และความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตร

๒. การออกแบบหลักสูตร เมื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานและตัวแปรต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการสร้างหลักสูตรและนำมาพิจารณากำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตรแล้ว ผู้สร้างหลักสูตรจะต้องดำเนินการคัดเลือกเนื้อหาสาระ จัดลำดับเนื้อหาสาระ และจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกัน โดยใช้หลักการทางด้านปรัชญาเป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกเนื้อหาสาระ และประสบการณ์การเรียนรู้ ผู้สร้างหลักสูตรมีความเชื่อในหลักการของปรัชญาสาขาใด รูปแบบของหลักสูตรก็จะเน้นไปทางนั้น เช่น ถ้ายึดหลักปรัชญาสาขารัตนนิยมหลักสูตรก็จะเน้นทางด้านเนื้อหาวิชา ถ้าเป็นปรัชญาสาขาพัฒนาการนิยม หลักสูตรก็จะเน้นตัวผู้เรียนและกิจกรรม ถ้าเน้นปรัชญาปฏิรูปนิยมหลักสูตรก็จะเน้นทางด้านสังคม

๓. การนำหลักสูตรไปใช้ เมื่อหลักสูตรได้รับการวางแผนแล้ว ครูก็จะต้องนำมาวางแผนการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ ครูจะเป็นผู้เลือกวิธีสอน สื่อการสอน และจัดประสบการณ์ที่จะช่วยให้เด็กเรียนเกิดการเรียนรู้ตามเนื้อหาที่วางไว้

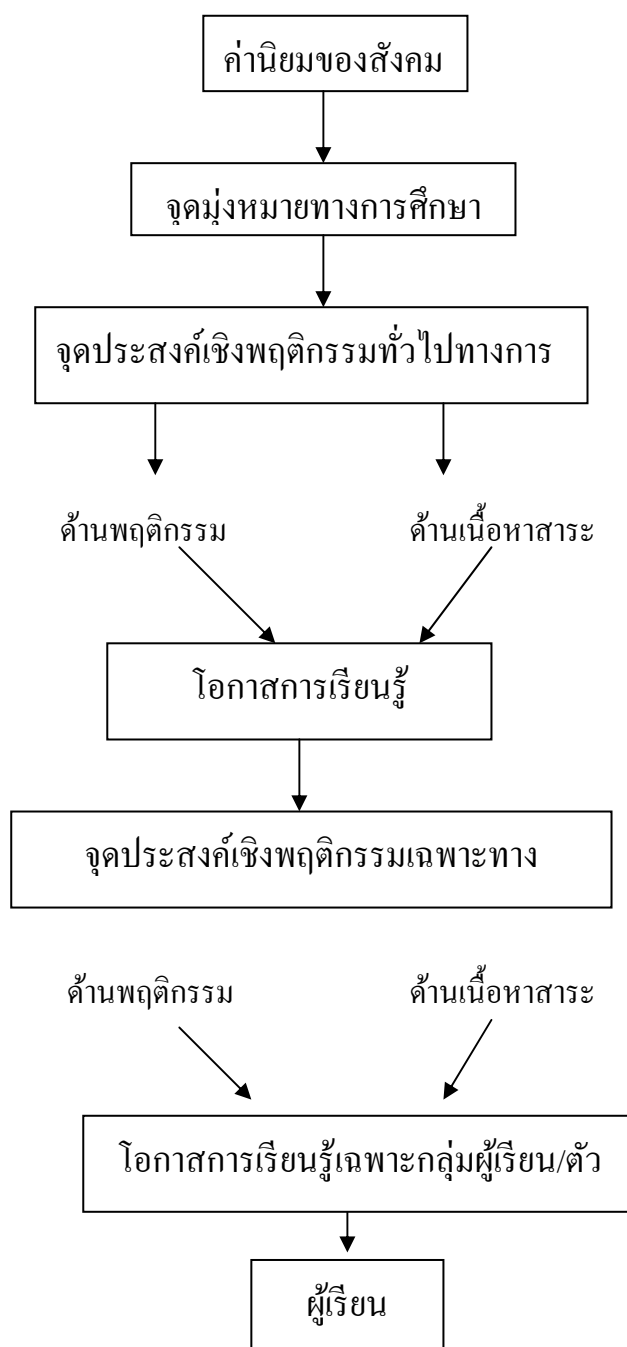
๔. การประเมินหลักสูตร เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการพัฒนาหลักสูตร ผู้พัฒนาหลักสูตรและครูจะเป็นผู้เลือกวิธีการประเมินผลหลักสูตรซึ่งจะประเมินตัวหลักสูตร คุณภาพของการสอน และพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้พัฒนาหลักสูตรจะนำผลการประเมินมาพิจารณาว่าควรปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรในส่วนใด จะยังคงใช้ต่อไปอีกหรือไม่ หรือจะยกเลิกไม่ใช้อีกต่อไป

๓. รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของกูดแลดและริชเทอร์

กูดแลดและริชเทอร์ (Goodlad and Richter : ๑๙๗๕) ได้เสนอรูปแบบของการพัฒนาหลักสูตร โดยเริ่มที่การวิเคราะห์ค่านิยมจากวัฒนธรรมและสังคมที่กำลังปรากฏอยู่ ดังแผนภาพที่ ๒ แล้วนำมากำหนดเป็นจุดมุ่งหมายทางการศึกษา แล้วนำมาขยายเป็นจุดประสงค์ทั่วไปทางการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย ๒ องค์ประกอบใหญ่ คือ ส่วนเนื้อหาสาระ และส่วนพฤติกรรมที่จะต้องปลูกฝังแก่ผู้เรียน จุดประสงค์ทั่วไปของการศึกษาช่วยในการกำหนดโอกาสการเรียนรู้ของผู้เรียน จากนั้นเป็นการกำหนดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมเฉพาะทางการศึกษาซึ่งแบ่งออกได้เป็นทั้งด้าน

พฤติกรรมและด้านเนื้อหาสาระ จากนั้นจึงออกแบบหรือคัดเลือกโอกาสการเรียนรู้เฉพาะ ที่จัดขึ้น เฉพาะสำหรับกลุ่มผู้เรียน หรือผู้เรียนแต่ละคน

แผนภาพที่ ๒ รูปแบบพัฒนาหลักสูตรของกุดแลดและริชเทอร์

๔. รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของโบซอมป์

โบซอมป์ (Beauchamp : ๑๙๘๑) ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรเป็นรูปแบบเชิงระบบโดยมีองค์ประกอบของระบบอยู่ ๓ องค์ประกอบ คือ ตัวป้อน กระบวนการ และผลผลิต ดังแผนภาพที่ ๑

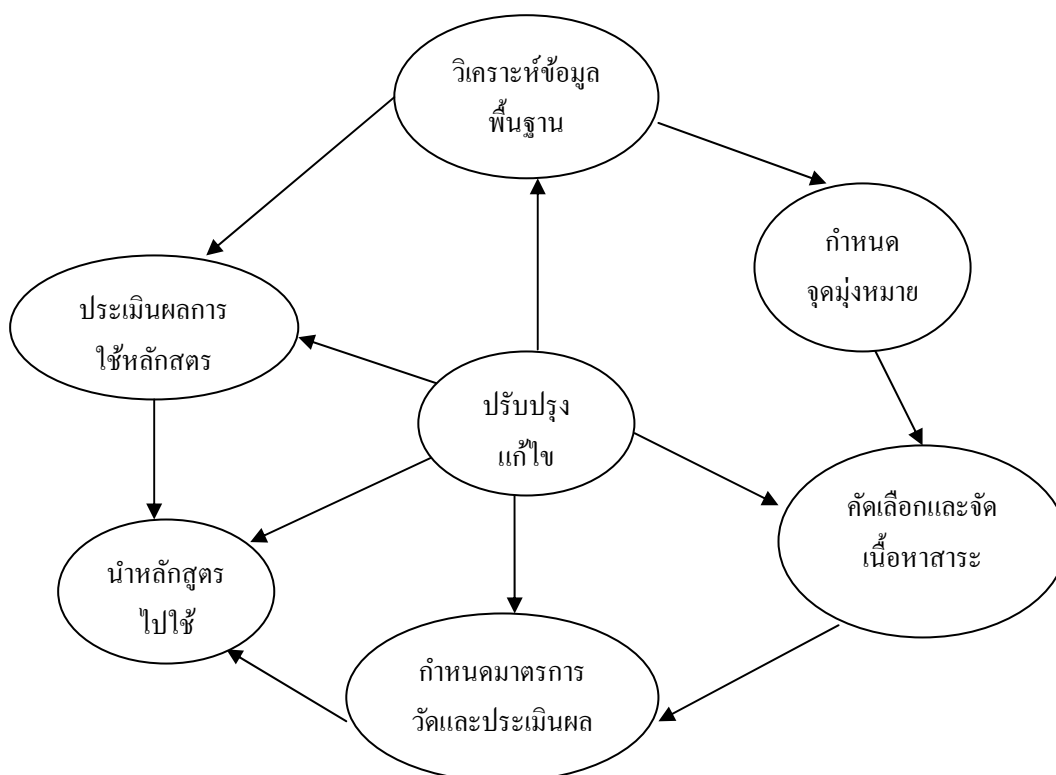
แผนภาพที่ ๑ รูปแบบพัฒนาหลักสูตรของโบซอมป์

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของโบซอมป์นี้ เริ่มจากการวิเคราะห์ตัวป้อนเข้าของระบบหลักสูตรโดยพิจารณาถึงพื้นฐานทางการศึกษา ลักษณะของชุมชน ลักษณะและบุคลิกลักษณะของบุคคล นอกจากนั้นยังได้วิเคราะห์หลักสูตรที่มีอยู่ความรู้ของเนื้อหาวิชาแต่ละวิชา คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมตลอดจนความสนใจของผู้เรียน สี่อย่าง เหล่านี้นำมาใช้ในการกำหนดหรือเลือกของเขตในการทำหลักสูตร เลือกบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เลือกลำดับการดำเนินงานและวิธีการดำเนินงาน โดยเลือกวัตถุประสงค์ของหลักสูตร เลือกรูปแบบของหลักสูตร วางแผนและเขียนหลักสูตร จัดวิธีการในการนำหลักสูตรไปใช้ ตลอดจนวิธีการประเมินผลและการปรับปรุงหลักสูตร สำหรับด้านผลผลิตนั้นได้หลักสูตรที่ประกอบด้วยเนื้อหาที่เพิ่มขึ้น โดยอาศัยผู้ที่มีส่วน

เกี่ยวข้องได้ช่วยกันสร้างขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงเจตคติ และได้ข้อคิดเห็นในการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ

๕. รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของสัจด์ อุทรานันท์ ข้อมูลภายนอก

แผนภาพที่ ๔ รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของสัจด์ อุทรานันท์

สัจด์ อุทรานันท์ (พ.ศ. ๒๕๒๗) ได้เสนอขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรที่เป็นวัฏจักรไว้ ๗ ขั้นตอน ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องเชื่อมโยงกันดังแผนภาพที่ ๔ ในแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียด ดังนี้

ขั้นที่ ๑ การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน การพัฒนาหลักสูตรไม่ว่าจะเป็นการร่างหลักสูตรใหม่ หรือการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรจะต้องคำนึงถึงข้อมูลพื้นฐาน ทั้งทางด้านปรัชญาข้อมูลตัว

ผู้เรียน ทฤษฎีการเรียนรู้ข้อมูลทางสังคมและวัฒนธรรม และข้อมูลเกี่ยวกับธรรมชาติของเนื้อหาวิชา

ขั้นที่ ๒ การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร คือ การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของสังคมและผู้เรียนที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นที่ ๑

ขั้นที่ ๓ การคัดเลือกและการจัดเนื้อหาสาระและประสบการณ์เรียนรู้ เป็นการคัดเลือกเนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้ที่เป็นสื่อกลางที่จะพาผู้เรียนไปสู่จุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้

ขั้นที่ ๔ การกำหนดมาตรการวัดและการประเมินผล เป็นการกำหนดมาตรการว่าจะวัดและประเมินอะไรบ้างจึงจะสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตร ในขั้นนี้ควรประกอบด้วย กระบวนการประเมินผลการทดลองใช้หลักสูตร การประเมินหลักสูตรที่ร่างเสร็จและการปรับปรุงหลักสูตรก่อนนำไปใช้

ขั้นที่ ๕ การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นขั้นตอนการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการและกิจกรรมหลายประเภท เช่น การทำเอกสารหลักสูตร การเตรียมบุคลากร การบริหารและการบริการหลักสูตร การดำเนินการสอนตามหลักสูตร การนิเทศและการติดตามผล การใช้หลักสูตร

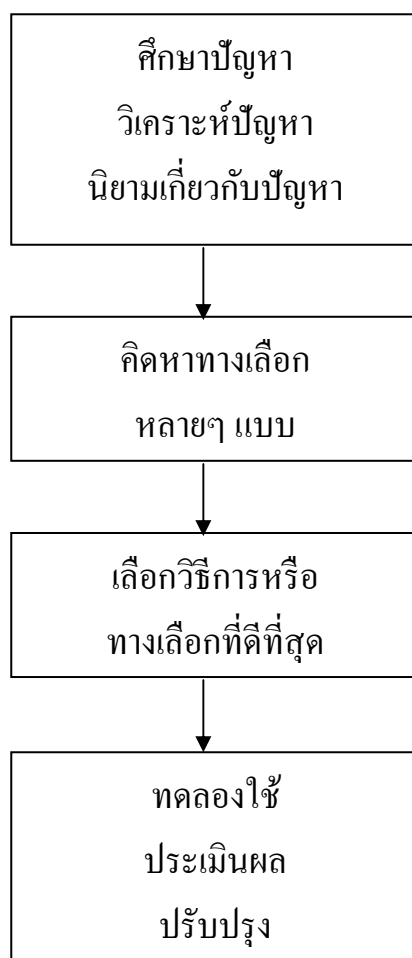
ขั้นที่ ๖ การประเมินผลหลักสูตร เป็นการประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตรเพื่อให้ทราบว่าผลิตผลที่ได้จากหลักสูตรเป็นไปตามเจตนารมณ์ของสังคมและผู้เรียนเพียงใด

ขั้นที่ ๗ การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรที่ใช้อยู่ให้มีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพของสังคมมากขึ้น จะเริ่มปรับปรุงแก้ไขในขั้นตอนใดของกระบวนการพัฒนาหลักสูตรก็ได้

๖. รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของวิชัย วงษ์ใหญ่

วิชัย วงษ์ใหญ่ (๒๕๒๓) ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรโดยใช้วิธีการเชิงระบบ (System Approach) ดังแผนภาพที่ ๕

แผนภาพที่ ๕ รูปแบบพัฒนาหลักสูตรของวิชัย วงษ์ใหญ่

จากแผนภูมิการพัฒนาหลักสูตรโดยวิธีการระบบนั้น สามารถแสดงถึงขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตรได้ดังต่อไปนี้

- ๑) ศึกษาสภาพปัญหาความต้องการของสังคมอย่างกว้างขวาง เพื่อนำมากำหนดเป็นจุดมุ่งหมายของการศึกษา
- ๒) ศึกษาวิเคราะห์ถึงความต้องการของผู้เรียนที่มีแนวโน้มมุ่งไปสู่อนาคต
- ๓) อภิปรายกับนักปรัชญา นักจิตวิทยา นักการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ เพื่อการปรับปรุงจุดมุ่งหมายของการศึกษาให้แน่นอนและชัดเจน
- ๔) ตั้งคณะกรรมการเพื่อกำหนดจุดมุ่งหมาย หลักการ โครงสร้างของหลักสูตร และเนื้อหาสาระ
- ๕) ศึกษาวิเคราะห์ถึงความสามารถและลำดับขั้นซ้อนของการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละระดับ

๖) วิเคราะห์เนื้อหาสาระวิชาเกี่ยวกับโครงสร้าง เนื้อหาสาระ และการเรียงลำดับขั้นตอนของเนื้อหาสาระเพื่อนำมาจัดประสบการณ์การเรียนรู้แต่ละระดับ

๗) อภิปรายกับนักวิชาการตามสาขาต่างๆ เพื่อปรับปรุงเนื้อหาสาระ และการจัดประสบการณ์การเรียนรู้

๘) แบ่งเนื้อหาสาระออกเป็นหน่วยการเรียนรู้ เพื่อสะดวกในการพัฒนาสื่อการเรียนรู้แต่ละหน่วยได้ง่ายและมีความชัดเจนมากขึ้นในแต่ละวิชา

๙) อภิปรายกับนักวิชาการ ตามสาขาต่างๆ ของวิชาและครูผู้ที่มีประสบการณ์ เพื่อปรับปรุงการจัดประสบการณ์เรียนรู้ และกิจกรรมให้เหมาะสม

๑๐) กำหนดจุดมุ่งหมายของการเรียนเฉพาะอย่าง เพื่อจะได้พัฒนาสื่อการเรียนรู้ และกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่กำหนดขึ้นมา

๑๑) พัฒนาสื่อการเรียนรู้เพื่อเปิดโอกาสทางเลือกหลายๆ ทาง ให้กับผู้เรียนได้เลือกเรียนตามความต้องการและความสนใจ

๑๒) พัฒนาสื่อการเรียนรู้เพื่อความเหมาะสมและความแตกต่างกันของผู้เรียน

๑๓) ทดลองใช้เพื่อตรวจสอบคุณภาพของสื่อการเรียนรู้ว่ามีความเหมาะสมสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรมากน้อยเพียงไร

๑๔) ใช้ข้อมูลที่ได้ทดลองมาเพื่อปรับปรุงสื่อการเรียนรู้ให้เหมาะสม

๑๕) การประเมินผลเพื่อการตรวจปรับลำดับขั้นของการพัฒนาหลักสูตร ตั้งแต่ขั้นที่ ๑ ถึงขั้นที่ ๑๐

โดยสรุป จะเห็นว่ารูปแบบของการพัฒนาหลักสูตรที่กล่าวมามีองค์ประกอบหรือขั้นตอนที่สำคัญอยู่ ๕ ประการ คือ ๑) การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ๒) การกำหนดเนื้อหาสาระของหลักสูตร ๓) การกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน ๔) การนำหลักสูตรไปใช้ และ ๕) การประเมินผลหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษามีความจำเป็นที่จะต้องทำอยู่เสมอ เพราะสังคมมีวิวัฒนาการและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา หลักสูตรที่ดีย่อมมีความยืดหยุ่นสามารถเปลี่ยนแปลงได้เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป หลักสูตรที่มีความยืดหยุ่น ย่อมจะมีประสิทธิภาพสูงในการสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียน

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาแนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงานการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม โดย

ระดมความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้งพระสงฆ์ และคฤหัสถ์ในการศึกษาความเป็นไปได้ของการรวมหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม/บาลี และแผนกสามัญศึกษาเป็นหลักสูตรเดียว ทั้งนี้เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันต่อไป (บทสรุปสำหรับผู้บริหาร)^{*}

จากการสอบถามความคิดเห็นจำนวน ๖ กลุ่ม รวมจำนวน ๓๒ รูป/คน ได้แก่ พระสังฆาธิการ (๓ รูป) ผู้ทรงคุณวุฒิ (๔ คน) พระผู้สอน (๔ รูป) พระที่เคยศึกษา (๔ รูป) พระที่กำลังศึกษา (๑ รูป) สามเณรที่กำลังศึกษา (๕ รูป) กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ดังกล่าวได้เสนอข้อคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหา/อุปสรรค/ข้อเสนอแนะในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา และเสนอความคิดเห็นในการรวมหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษาให้เป็นหลักสูตรเดียว อีกทั้งเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี (ป.ธ.๔-ป.ธ.๘) กำหนดให้เรียนในระดับชั้นอุดมศึกษาหรือการศึกษาเฉพาะทาง โดยสรุปเฉพาะการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ดังต่อไปนี้

สภาพปัญหา/ อุปสรรค/ ข้อเสนอแนะในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนกบาลี

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม มีสภาพปัญหา/อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ดังนี้

๑. ด้านหลักสูตร

เนื้อหาสาระและภาษาที่ใช้ในหนังสือเป็นภาษาที่เข้าใจยาก เนื้อหาสาระเก่าเกินไป ขาดการประยุกต์ใช้ ไม่เหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน และมีเนื้อหาสาระยากและมากเกินไป จึงควรปรับปรุงภาษาที่ใช้ให้เป็นภาษาที่เข้าใจง่าย มีการอธิบายให้ชัดเจน และเปลี่ยนแปลงเนื้อหาวิชาให้ทันสมัย และจัดระบบเนื้อหาให้น่าสนใจ ง่ายต่อการเข้าใจ เพื่อให้ผู้เรียนมีความสนใจอยากเรียนมากยิ่งขึ้น

^{*}มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, รายงานการวิจัย, กลุ่มงานศาสนา, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ม.ป.ป.

เวลาเรียนยังไม่เป็นระบบ ไม่แน่นอน มีเวลาเรียนน้อยเกินไป ควรเพิ่มเวลาเรียนหรือขยายเวลาเรียนให้มากขึ้น โดยอาจจัดให้เรียนตลอดทั้งปี เพื่อจะได้มีความเข้าใจได้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

วิธีการเรียนการสอน เป็นการบรรยาย เน้นการท่องจำ ไม่ค่อยมีการประยุกต์ใช้ และขาดการคิดวิเคราะห์ ควรใช้วิธีการให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์มากยิ่งขึ้น ปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนให้เกิดความสราทธาในการเรียน และเสริมกิจกรรมการเรียนการสอน

๒. ด้านกระบวนการเรียนการสอน

ครูผู้สอนไม่เพียงพอ ใช้ระบบที่สอนน้อง ขาดประสบการณ์ ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับสภาพจริง ขาดการศีกษาอบรม และขาดขวัญกำลังใจ ซึ่งครูผู้สอนควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณวุฒิและมีประสบการณ์ทางโลกด้วย เพื่อสามารถเปรียบเทียบ อธิบาย และประยุกต์ใช้เชื่อมโยงเหตุการณ์ในปัจจุบัน และควรอบรมวิชาครู พัฒนาเทคนิควิธีการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจอย่างแท้จริงอีกทั้งเสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่ครูผู้สอน

หนังสือ ตำราประกอบการเรียน เป็นตำราเก่าเกินไป ขาดการปรับปรุง และภาษาที่ใช้ยาก ไม่ได้มาตรฐาน จึงควรมีตำราสากลที่เป็นมาตรฐานเดียวกันใช้เป็นหลักสูตรกลางเหมือนกันทั้งหมด โดยจัดเกล่าสำนวนต่างๆ ให้ทันสมัย สามารถเข้าใจง่าย และมีตำราหรือคู่มือประกอบการเรียนด้วย

สื่อ-อุปกรณ์ประกอบการสอน มีการใช้น้อยหรือแทบไม่มี ควรมีการพัฒนาและจัดทำสื่อที่น่าสนใจ และใช้อย่างแพร่หลาย รวมทั้งให้งบประมาณในการสนับสนุนส่งเสริมจัดทำ และพัฒนาสื่อ

อาคารสถานที่ มักใช้ศาลาการเปรียญ กับแคบ ไม่ปลอดโปร่ง แสงสว่างไม่เพียงพอ มีเสียงรบกวน และบรรยากาศไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ ควรจัดเป็นห้องเรียนเฉพาะ เป็นสัดส่วน โดยมีบรรยากาศและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการเรียนรู้

๓. ด้านการวัดและประเมินผล

เกณฑ์การวัดและประเมินผล มักวัดความจำมากกว่าการคิดวิเคราะห์ ไม่มีเกณฑ์มาตรฐานและกฎเกณฑ์แน่นอน ควรจัดระบบให้มีมาตรฐานเดียวกัน โดยเน้นการวัดความเข้าใจ และการประยุกต์ใช้มากกว่าวัดความจำ

ความยากง่ายของข้อสอบ ยากเกินไป ขาดการทดสอบความยากง่าย ควรมีการทดสอบความยากง่ายของข้อสอบ เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนครอบคลุมทุกด้าน

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีสภาพปัญหา/อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ดังนี้

๑. ด้านหลักสูตร

เนื้อหาสาระยากและมากเกินไป เน้นการจำและการแปลมากกว่าความเข้าใจ เนื้อหาสาระเก่าเกินไปไม่มีการปรับปรุง ไม่เหมาะสมกับวัยผู้เรียน จึงควรจัดเวลาสำนวนต่างๆ ให้ทันสมัยให้เหมาะสมกับกาลเวลา สามารถเข้าใจง่าย และควรเพิ่มวิชาการทางโลก เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้หลากหลาย มีความแตกฉาน สามารถเชื่อมโยงประยุกต์ใช้ได้

เวลาเรียน การจัดเวลาเรียนยังไม่เป็นระบบ ไม่แน่นอน มีเวลาเรียนน้อยไป ควรเพิ่มเวลาเรียนให้มากขึ้นเพื่อสามารถทำความเข้าใจได้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น และควรปรับให้เรียนเป็นคาบ มีการสลับเปลี่ยนเรียนวิชาอื่นด้วย

วิธีการเรียนการสอน เน้นการท่องจำ และการแปล ไม่ค่อยมีการประยุกต์ใช้ และขาดการคิดวิเคราะห์ จึงควรเน้นทักษะทั้ง ๔ ด้าน คือ ฟัง พูด อ่าน เขียน โดยปรับวิธีการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ ตั้งคำถามมากขึ้น และสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตได้

๒. ด้านกระบวนการเรียนการสอน

ครูผู้สอน ขาดแคลนครูผู้สอน ใช้ระบบพี่สอนน้อง ครูขาดความรู้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง ขาดประสบการณ์ ขาดการศึกษาอบรม ครูควรมีความเป็นครู มีความรู้จริง มีความสามารถ และพัฒนาวิธีการเรียนการสอนด้วย

หนังสือ ตำราประกอบการเรียน เก่าเกินไป ไม่มีการปรับปรุง ยากเกินไป ควรส่งเสริมให้มีการผลิตตำราและคู่มือประกอบการเรียนมากขึ้น และเป็นมาตรฐานเดียวกัน โดยคณะสงฆ์รับรองเป็นทางการและปรับปรุงภาษาให้เข้าใจง่าย

สื่อ-อุปกรณ์ประกอบการสอน ไม่ค่อยมีสื่อการเรียนการสอน ควรมีส่งเสริมการจัดทำสื่อประกอบการเรียนการสอนให้มากขึ้น

อาคารสถานที่ มักใช้ศาลาการเปรียญ ซึ่งมีเสียงรบกวน และบรรยากาศไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ควรมีสถานที่เรียนเป็นเอกเทศ และมีความสงบ และจัดให้มีแสงสว่างเพียงพอทั้งภายในและภายนอก

๓. การวัดและประเมินผล

เกณฑ์การวัดและประเมินผล วัดความจำมากกว่าความเข้าใจ ไม่มีเกณฑ์มาตรฐาน ไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอน จึงควรปรับเกณฑ์การวัดและประเมินผลโดยใช้วิธีดำเนินสายกลาง

ความยากง่ายของข้อสอบ ข้อสอบยากเกินไป เน้นความจำมากกว่าการประยุกต์ใช้ ควร มีการปรับปรุงการออกข้อสอบโดยให้เลือกทำ มีการสอบเก็บสะสมได้ในทุกระดับ ทั้งนี้ควรให้ ผู้สอนได้ประเมินการเรียน พฤติกรรมการเรียน หรือองค์ประกอบอื่นๆ ประกอบด้วย

๔. ด้านการบริหารจัดการ

ควรมีหน่วยงานบริหารการศึกษาสูงสุดของสงฆ์ ที่วางนโยบายที่เหมาะสมกับกาลสมัยการ จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี (ป.ธ.๔-ป.ธ.๙) กำหนดให้เรียนในระดับชั้นอุดมศึกษาหรือ การศึกษาเฉพาะทาง

จากการสัมภาษณ์พระภิกษุ สามเณร และผู้ทรงคุณวุฒิ เกี่ยวกับการจัดการศึกษาพระ ปริยัติธรรมแผนกบาลี (ป.ธ.๔-ป.ธ.๙) ที่กำหนดให้เรียนในระดับชั้นอุดมศึกษาหรือการศึกษา เฉพาะทาง จำนวน ๓๒ รูป/คน พบว่า มีผู้เห็นด้วย จำนวน ๑๙ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๓๘ และ มีผู้ไม่เห็นด้วย จำนวน ๘ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๐๐ และมีผู้ไม่เสนอความคิดเห็น จำนวน ๕ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๖๒ ดังตารางต่อไปนี้

ผู้เห็นด้วยในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี (ป.ธ.๔-ป.ธ.๙) ในระดับชั้น อุดมศึกษา ได้เสนอข้อคิดเห็นโดยวิเคราะห์ในแต่ละด้านดังนี้

(๑) ด้านการสืบทอดพระพุทธศาสนา - เป็นการให้ความสำคัญและยกระดับการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลีซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา ประสานประโยชน์ทั้งทางโลก และทางธรรมและพัฒนานุคลากรทางศาสนา เพื่อดำรงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงต่อไป

(๒) ด้านคุณภาพการศึกษา-จะทำให้ผู้ศึกษาในระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ทั้ง ๓ ระดับ คือ ระดับปริญญาตรี/โท/เอก มีทั้งวิชาการและคุณธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม และจะ ทำให้หลักสูตรบาลีเกิดประโยชน์มากขึ้น เอื้ออำนวยต่อชีวิตมากขึ้น

(๓) ด้านการบริหารจัดการ – เป็นระบบที่ดี และควรแบ่งเวลาเรียนให้เหมาะสม

(๔) ด้านผู้เรียน – ทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาชีวิตที่ดีขึ้น มีความหลากหลายในการเรียน และ การคบเพื่อน

ผู้ไม่เห็นด้วยในการจัดการศึกษาดังกล่าว ได้เสนอข้อคิดเห็นโดยวิเคราะห์ในแต่ละด้านดังนี้

(๑) ด้านหลักสูตรการศึกษา - แต่ละหลักสูตรมีจุดมุ่งหมายที่ตรงตามเป้าหมายอยู่แล้ว ไม่ ควรเปลี่ยนแปลง ควรคงหลักสูตรเดิมไว้ แต่ปรับปรุงให้ดีขึ้น

(๒) ด้านคุณภาพการศึกษา – จะทำให้การเรียนบาลีหย่อนคุณภาพเพราะผู้เรียนที่มิ ได้รับความรู้อย่างแท้จริง

(๓) ด้านผู้เรียน-ระดับปริญญาเป็นการศึกษายาก ถ้าต้องเรียนบาลีด้วยจะทำให้นักศึกษาไม่มีเวลาเพียงพอที่จะดูหนังสือ

ปัญหา/อุปสรรคที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในระดับชั้นอุดมศึกษา

(๑) ด้านคุณภาพการศึกษา- ผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดหลักสูตรอาจไม่สามารถจัดทำหลักสูตรได้ตรงตามวัตถุประสงค์และคุณภาพคงเดิม และเป็นการจำกัดผู้ที่เข้ารับการศึกษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เพิ่งบวชใหม่ทำให้ระดับการศึกษา โดยรวมของพระณลดลง

(๒) ด้านการบริหารจัดการ- ขาดความพร้อมในการจัดการระบบการเรียนการสอน ทั้งในเรื่องของการจัดหลักสูตร การคัดเลือกเนื้อหาเพื่อนำมาสอนให้สัมพันธ์กับผู้เรียน เวลาในการศึกษาอาจไม่เพียงพอขาดงบประมาณในการดำเนินการขาดแคลนครูผู้สอนที่มีประสิทธิภาพ และภูมิความรู้แตกฉาน

(๓) ด้านผู้เรียน – เป็นภาระหนักสำหรับนักศึกษา และการเรียนหลายอย่างพร้อมกัน อาจทำให้เกิดความสับสน เบื่อหน่าย และอาจไม่สามารถเรียนจบตามที่กำหนดได้

ข้อเสนอแนะในการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในระดับชั้นอุดมศึกษา

(๑) ด้านคณะสงฆ์- ควรทำความเข้าใจของความเห็นชอบจากมหาเถรสมาคม

(๒) ด้านการบริหารจัดการ - ควรจัดการอบรมครูผู้สอนให้มีความรู้เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาบาลี จัดตารางเวลาการเรียนให้เหมาะสมปรับวิธีการเรียนการสอน โดยเน้นการเชื่อมโยงความรู้อาจใช้ข้อสอบบาลีสนามหลวงโดยมีหลายข้อให้เลือกในการวัดและประเมินผล

(๓) ด้านหลักสูตร

- ควรกำหนดให้เรียน ป.ธ. ๔-๕ ในระดับอุดมศึกษาเฉพาะปริญญาตรี แต่สำหรับปริญญาโท-เอก ยังไม่ควรกำหนดให้เรียน ป.ธ. ๖-๘ ควรให้เป็นการศึกษาเฉพาะทาง
- ควรกำหนดให้มีหลักสูตรหรือวิชาเสริมให้เพียงพอเหมาะสมแก่ระดับชั้น โดยควรปรับปรุง และเพิ่มการเรียนการสอนวิชาภาษาอังกฤษ และวิธีวิธีวิจัย เข้าไปด้วย

ข้อเสนอแนะในการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์

๑. ควรมีหลักสูตรพิเศษเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและระยะเวลาเพื่อศึกษา ศาสนธรรม คือ หลักสูตรสำหรับผู้มุ่งเรียนรู้ทางธรรม พระวินัย และภาษาบาลีโดยเฉพาะ

หลักสูตรสำหรับผู้ที่ต้องการพัฒนาชีวิตด้วยการศึกษาขั้นสูงสุดแต่ไม่มีโอกาสได้ศึกษา หลักสูตรสำหรับผู้บวช ๑ เดือน หลักสูตรสำหรับผู้บวช ๑๕ วัน และหลักสูตรสำหรับผู้บวช ๗ วัน

๒. การแยกระบบการศึกษาออกเป็นอย่างน้อย ๓ แบบ ดังนี้ แบบที่ ๑ แบบศึกษาพระปริยัติธรรมโดยตรง คือ แบบเดิมของคณะสงฆ์ที่จัดไว้ (แผนกธรรม/บาลี) เพื่อเป็นการศึกษาเพื่อธำรงพระพุทธศาสนาโดยตรง แบบที่ ๒ แบบผสมผสานคือ แบบที่ ๑ โดยเพิ่มวิชาสามัญ (วิชาการทางโลก) จำเป็นต่อการธำรงรักษาและการเผยแผ่ศาสนา และแบบที่ ๓ แบบที่กำหนดไว้ตามข้อเสนอ (การหลอมรวมหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม/บาลี และสามัญ) เป็นทางเลือกใหม่ของผู้เรียน

๓. ควรมีจัดตั้งคณะทำงานเพื่อศึกษาดำเนินการในการรวมหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมยกเว้นหลักสูตร ทดลองดำเนินการนำร่อง ออกเป็นกฎคณะสงฆ์ว่าด้วยการศึกษาพระปริยัติธรรมเพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒

๔. ควรมีการจัดตั้งสำนักงานพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาดูแลรับผิดชอบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาโดยตรง

๕. ต้องพัฒนาหลักสูตรโดยใช้ความคิดอย่างละเอียดรอบคอบ มีจิตใจที่เลื่อมใส เพราะหากไม่เข้าใจอย่างแท้จริงจะเป็นโทษต่อพระพุทธศาสนาได้ และปรึกษาหารือขอความเห็นชอบจากพระเถรานุเถระที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

๖. หลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ควรให้แม่ชี/เยาวชนหญิงได้เรียนด้วย สุดท้ายจะทำให้เป็นบุคลากรทางศาสนา และเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่ศาสนาธรรม และสงเคราะห์เยาวชนหญิง

๗. ควรมีการปรับปรุงการเรียนธรรมศึกษาของฝ่ายฆราวาสด้วย

การเสวนาทางวิชาการเรื่อง “การศึกษาของคณะสงฆ์กับการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒” สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

๑. โครงสร้างการบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์

(๑) การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาควรดำเนินการ ๑) ให้อยู่ในความดูแลของคณะสงฆ์ และ ๒) การศึกษาแผนกบาลีและแผนกธรรม ควรปรับปรุงการศึกษาเข้าไปในแผนกสามัญศึกษาโดยให้เป็นการศึกษาภาคบังคับ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ “การศึกษาของคณะสงฆ์กับการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒” (รายงานการเสวนา กลุ่มงานศาสนาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๔), หน้า ๓๕-๓๘.

(๒) การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้ง ๓ แผนก คือ แผนกบาลี (ประโยค ๑-๕) แผนกธรรม และแผนกสามัญศึกษา ถือว่าเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ สำหรับแผนกบาลีประโยค ๖-๘ เป็นการศึกษาอุดมศึกษา โดยใช้พระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๒๗ เทียบโอนการศึกษาที่มีอยู่เดิม

(๓) การศึกษาที่เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดโดยวัด ได้แก่ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนการกุศลของวัด ศูนย์ธรรมศึกษาและศูนย์ส่งเสริมการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เหล่านี้ให้อยู่ในโครงสร้างการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์

(๔) ให้จัดทำแผนการศึกษาของคณะสงฆ์ทั้งระยะสั้นและระยะยาว เพื่อให้เห็นมิติการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

๒. สภาพของพระสงฆ์ สามเณรที่อยู่ในระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

คณะสงฆ์จัดการศึกษาไปตามความสามารถตามหน้าที่ โดยได้รับความอุปถัมภ์จากพุทธศาสนิกชนทั่วไป และได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐบ้าง แต่ไม่ทั่วถึงทุกสำนัก เป็นเหตุให้พระสงฆ์สามเณรศึกษาเล่าเรียนกันตามอัธยาศัยในชนบทห่างไกลพระสงฆ์ สามเณรมักจะไม่ได้รับการศึกษาเท่าที่ควร ผู้ที่สนใจในการศึกษาต้องเดินทางไปพำนักอาศัยอยู่ตามวัดต่างๆ ในเมือง หรือในสำนักที่จัดการศึกษา ซึ่งได้รับความลำบากทั้งเรื่องที่พัก อาหาร ค่าใช้จ่ายในการศึกษา ฯลฯ สำนักที่จัดการศึกษาก็ไม่อาจดูแลให้ความสะดวกได้ทั่วถึง ทำให้พระสงฆ์ สามเณรผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมขาดแคลนและเดือดร้อน

ดังนั้น การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้ง ๓ แผนก ควรดำเนินการอย่างมีระบบที่มีส่วนเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะการศึกษาแผนกสามัญศึกษา ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาในวิชาธรรม/บาลี และมีสิทธิสอบนักธรรม/บาลีได้รับการสนับสนุนจากรัฐอย่างเพียงพอ และใกล้เคียงกับการจัดการศึกษาของรัฐที่จัดให้กับเยาวชนทั่วไป

๓. ความต้องการด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

(๑) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและแผนกธรรมผู้เข้าร่วมเสวนาส่วนหนึ่งมีความเห็นว่าให้เป็นการศึกษานอกระบบตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ผู้เข้าร่วมเสวนาส่วนหนึ่งมีความเห็นว่า ควรเป็นการศึกษาของคณะสงฆ์และเทียบโอนการศึกษาในระบบตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

(๒) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาซึ่งเป็นการศึกษาในระบบที่ปัจจุบัน กรมการศาสนาดูแลนั้น ควรให้คณะสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการแทนทั้งหมด เพื่อสามารถกำหนดและควบคุมหลักสูตรการเรียนการสอนด้านบาลีและนักธรรมให้เข้มข้นควบคู่กับวิชาสามัญ

(๓) ให้รัฐจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ให้เทียบเทียมนับงบประมาณที่ให้แก่สถานศึกษาที่รัฐจัด

๔. แนวทางการพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์ในอนาคต

(๑) จัดตั้งสถาบันผลิตครูสอนพระปริยัติธรรมและจริยธรรมเหมือนกับสถาบันราชภัฏ

(๒) ให้มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง สถาบันราชภัฏ และสถาบันอื่นที่ผลิตครูเพื่อสอนจริยธรรม/ศีลธรรม โดยคณะศึกษาศาสตร์ และครูศาสตร์จัดหลักสูตรเพื่อผลิตครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาและอบรมครูประจำการ โดยจัดหลักสูตรทั้งระยะสั้นและระยะยาว

(๓) พัฒนาบุคลากรด้านการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมและจริยธรรมให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

(๔) พัฒนาหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพและเอื้อต่อการพัฒนาศาสนาและการอบรมจริยธรรมมากยิ่งขึ้น

(๕) พัฒนาหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและแผนกธรรม ให้รักษาสาระหลักสูตรเดิมไว้ และสามารถเทียบโอนผลการเรียนกับการจัดการศึกษาสามัญทั่วไป ได้แก่ ผู้จบ ป.๕ ถือว่าเป็นผู้จบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๑๒ ปี ผู้จบ ป.๕ ถือว่าเป็นผู้จบการศึกษาปริญญาตรี

๕. บทบาทของวัดและพระสงฆ์ในการปฏิรูปการศึกษาในฐานะศูนย์การเรียนรู้และครูจริยศึกษา

(๑) รัฐควรเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ที่มีความรู้ไปสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน/สถานศึกษา โดยมีข้อกำหนดของกฎกระทรวงและระเบียบรับรอง

(๒) ส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้เรื่องจริยศึกษา เช่น กิจกรรมนักเรียนเข้าค่ายคุณธรรม บรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนรวมทั้งส่งเสริมให้วัดมีการจัดศูนย์กลางการเรียนรู้เรื่องจริยศึกษาเพิ่มมากยิ่งขึ้นและทั่วถึง

(๓) จัดส่งครูที่ผ่านการฝึกอบรมหรือผ่านการศึกษาจากสถาบันผลิตครูสอนพระปริยัติธรรมและจริยธรรม ให้ไปสอนจริยธรรมในโรงเรียน หรือสถาบันการศึกษาต่างๆ

(๔) พระสงฆ์ควรเป็นผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนทุกระดับชั้น รวมทั้งมีส่วนร่วมกับหน่วยงานของรัฐ ในการจัดทำหลักสูตรมีหลักสูตรคำสอนที่ถูกต้องเหมาะสมกับระดับการศึกษาต่างๆ

(๕) ให้รัฐกำหนดให้ครูสอนจริยธรรม/ศีลธรรมในโรงเรียนคล้ายอนุศาสนาจารย์ประจำโรงเรียน มีคุณสมบัติพิเศษ เช่น จบวิชาพระพุทธศาสนา / ป.ธ.๕ / หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต/ศาสนศาสตรบัณฑิต เป็นต้น

ความเห็นต่าง ๆ เพิ่มเติม

(๑) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มาตรา ๑๒ เปิดโอกาสให้สถาบันศาสนามีสิทธิ์ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้งนี้ให้เป็นไปตามกฎกระทรวง ซึ่งรัฐจะสนับสนุนค่าใช้จ่ายจะทำให้ปัญหาเรื่องงบประมาณหมดไป โดยสำนักเรียนได้รับการสนับสนุนเทียบเท่ากับโรงเรียนของรัฐบาลและเอกชนมีระบบการศึกษาทางศาสนาโดยเฉพาะ มีการเทียบโอนหลักสูตร ดังนั้น จึงควรตั้งคณะทำงานดำเนินการร่างกฎกระทรวงในส่วนที่เกี่ยวข้องจากพระเถรานุเถระที่มีความรู้และประสบการณ์เป็นอย่างดีเกี่ยวกับพระปริยัติธรรมแผนกบาลี แผนกธรรม แผนกสามัญศึกษา โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติและกรมการศาสนาเป็นฝ่ายเลขานุการ

(๒) ควรรีบเร่งดำเนินการร่างกฎกระทรวงตามมาตรา ๑๒ เพื่อกรมการศาสนาจะได้เตรียมงบประมาณของปีงบประมาณ ๒๕๔๖ โดยมีแผนงานและโครงการที่ต้องดำเนินการเนื่องจากการศึกษาภาคบังคับ ๑๒ ปี จะมีผลบังคับเต็มรูปแบบ ในวันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๕ ซึ่งอยู่ในปีงบประมาณ ๒๕๔๖

(๓) ให้คณะกรรมการการศึกษาศาสนาศึกษาและศาสนสงเคราะห์ดูแลรับผิดชอบเรื่องการศึกษาของคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนเป็นการเฉพาะ เพื่อให้คำปรึกษาหารือและดำเนินการด้านหลักสูตร การถ่ายโอนผลการเรียนและการประเมินผล เป็นต้น

(๔) ควรมีการบังคับเรียนธรรมศึกษาในโรงเรียน โดยอาจมีการเทียบโอนผลการเรียน ยกเว้นวิชา/กิจกรรมบางวิชา เพื่อเป็นแรงจูงใจจะทำให้มีความสนใจในการเรียนธรรมศึกษามากขึ้น

(๕) ควรมีการจัดสรรคลื่นความถี่ เพื่อการเรียนการสอนเพื่อพระพุทธศาสนา ในการอบรมคุณธรรม จริยธรรม หรือสอนบาลี/นักธรรมแก่พระสงฆ์ สามเณร และศาสนิกชน

(๖) ควรมีการส่งเสริม สนับสนุนการสร้างแรงจูงใจเพื่อการผลิตสื่อการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

(๗) ควรกำหนดวิชาการแทนทางพระพุทธศาสนาให้ชัดเจนว่าโรงเรียนหรือสถานศึกษาจัดสัดส่วนเท่าไร พระสงฆ์มีส่วนช่วยสอนในสถาบันศึกษาหรือไม่

(๘) ควรให้พระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิร่วมจัดทำหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในทุก
ระดับชั้น รวมทั้งในการจัดทำหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ควรได้มีการแจ้งให้คณะสงฆ์รับทราบ
อย่างเป็นทางการ

“สุภาพร มากแจ้ง และสมปอง มากแจ้ง ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพการจัด
การศึกษาของคณะสงฆ์” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1) ศึกษาวิเคราะห์โครงสร้างการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์
- 2) ศึกษาสภาพของสงฆ์ที่อยู่ในระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน
- 3) ศึกษาความต้องการด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน
- 4) ศึกษาแนวทางพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์

ผลการวิจัยพบว่า การบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน แยกส่วนออก
จากระบบการบริหารการศึกษาแห่งชาติ ทำให้เกิดปัญหาด้านการจัดการงบประมาณ การบริหาร
หลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล คุณภาพการศึกษา คุณภาพของ
บุคลากรทางการศึกษาทั้งผู้บริหารและครูสอน ตลอดจนสวัสดิการและความมั่นคงในอาชีพ
หลักสูตรการศึกษาไม่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ซึ่งจำแนกออกเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่
ผู้ต้องการขยายโอกาสทางการศึกษา ผู้ประสงค์จะเป็นศาสนทายาท และผู้บวชตามประเพณี

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ประกอบด้วยการจัด
การศึกษา โดยคำนึงถึงหลักการ ๔ ประการ ได้แก่ ความคาดหวังของสังคมต่อบทบาทของ
สถาบันสงฆ์ ความต้องการศึกษาของคณะสงฆ์ ความสอดคล้องกับนโยบายการศึกษาของชาติไม่
แยกส่วนเฉพาะสงฆ์ โดยมีผู้แทนสงฆ์เข้าร่วมอยู่ในคณะกรรมการศึกษาทุกระดับ อันจะช่วยเอื้อ
ประโยชน์ต่อความเป็นเอกภาพเชิงนโยบายในการจัดการศึกษาและเป็นการใช้ทรัพยากรทาง
การศึกษาอย่างได้ประโยชน์สูงสุด รวมทั้งบรรลุดุจดมุงหมายของการจัดการศึกษาเชิงความรู้คู่
คุณธรรม

ในด้านหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ควรจำแนกหลักสูตรออกเป็น ๓ ประเภท ตาม
สภาพของผู้เรียน ได้แก่ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในระบบสำหรับผู้ต้องการขยายโอกาสทาง
การศึกษา หลักสูตรศึกษานอกระบบสำหรับผู้ต้องการเป็นศาสนทายาท และหลักสูตร
การศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้บวชตามประเพณี การสร้างหลักสูตรควรดำเนินการ โดยคณะ
บุคคลผู้เชี่ยวชาญหลากหลายสาขาทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ โดยคำนึงถึงการจัดการศึกษาทั้ง ๔

“สุภาพร มากแจ้ง และสมปอง มากแจ้ง, “การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์”, รายงาน
การวิจัย กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒, หน้า ๔๖.

ประการ ร่วมกับภิกษุภวและวินัยสงฆ์ โครงการการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์ควรเป็นโครงสร้างเดียวกับรูปแบบการบริหารการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยเปิดโอกาสให้องค์กรท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษาสงฆ์ เพื่อกำหนดคุณลักษณะที่ต้องการและให้ความส่งเสริมสนับสนุนจัดการศึกษา ให้ได้คุณภาพตามมาตรฐานการประกันคุณภาพทางการศึกษา

ในการดำเนินการปฏิรูปการศึกษาของคณะสงฆ์ หน่วยงานผู้ดูแลควรเตรียมการแก้กฎระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษาตามโครงสร้างการศึกษาของชาติ พัฒนาบุคลากรวิชาชีพสร้างความมั่นคงและสวัสดิการแก่บุคลากร วิเคราะห์อัตราค่าจ้างและความเชี่ยวชาญเฉพาะตำแหน่งของบุคลากรในสถานศึกษาของคณะสงฆ์ เพื่อกำหนดเป็นอัตราค่าจ้างที่มีประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาแต่ละประเภท วิเคราะห์ค่าใช้จ่ายต่อหัวของผู้ศึกษาแต่ละประเภท เพื่อกำหนดงบประมาณที่รัฐต้องสนับสนุน

สำหรับการแก้ปัญหาการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในช่วงเวลาก่อนการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ควรดำเนินการโดยการจัดการจัดอบรมผู้บริหารสถานศึกษาเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา การบริหารวิชาการและวิธีงบประมาณ จัดอบรมผู้สอนเกี่ยวกับเทคนิควิธีสอน กระบวนการจัดการเรียนการสอน วิธีการวัดและประเมินผล ใช้เครือข่ายทางการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาคาดแคลนผู้สอน ได้แก่ ใช้เทคนิคทางการศึกษา จัดการเรียนการสอนระบบทางไกลผ่านดาวเทียมในวิชาที่มีปัญหา จัดหาหรือจัดทำเทปโทรทัศน์การเรียนการสอนในการจัดส่งนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตร์ วิชาเอกต่างๆ ที่ปฏิบัติศาสนกิจ ๑ ปี ก่อนรับปริญญามาช่วยสอนในสถานศึกษาที่ขาดแคลนครู ทั้งแผนกสามัญ แผนกธรรมและแผนกบาลี

สุดใจ สะอาดยิ่ง^๑ ได้ทำการศึกษารูปแบบการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางการแก้ไขปัญหาของประชาชนในระดับหมู่บ้าน จังหวัดสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานของวัดที่เป็นศูนย์กลางการแก้ไขปัญหาของประชาชนในหมู่บ้าน และ ๒) เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางการแก้ไขปัญหาของประชาชนในหมู่บ้าน วิธีดำเนินการวิจัย โดยการศึกษาเอกสาร งานวิจัย การสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูล นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเสนอผู้เชี่ยวชาญ และนำไปเสนอที่ประชุมเพื่อพิจารณาให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยเป็นประชากรในระดับหมู่บ้าน จังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วย ๔ กลุ่ม คือ เจ้าอาวาส

^๑สุดใจ สะอาดยิ่ง “รูปแบบการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางการแก้ไขปัญหาของประชาชนในระดับหมู่บ้าน จังหวัดสุรินทร์”, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๖.(บทคัดย่อ).

ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้บริหารสถานศึกษา โดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๓๑ รูป/คน การประชุมระดมสมองผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๕๕ รูป/คน และการนำเสนอในที่ประชุมจำนวน ๑๖๕ รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

๑) สภาพการดำเนินงานของวัดที่เป็นวัดเป็นศูนย์กลางการแก้ไขปัญหาของประชาชนในหมู่บ้านพบว่า ประชาชนต้องการให้วัดเป็นศูนย์กลางการแก้ไขปัญหาของประชาชน วัดยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน เป็นสถานประกอบพิธีกรรม และงานประเพณีวัฒนธรรม วัดขาดความพร้อมที่จะเป็นศูนย์กลางการแก้ไขปัญหาของประชาชน เช่น ด้านอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวก และการคมนาคมมายังวัด พระยังขาดความรู้ความเข้าใจที่จะเป็นศูนย์กลางการแก้ไขปัญหาของประชาชน พระกับประชาชนยังห่างเหินขาดความเข้าใจซึ่งกันและกันในการแก้ไขปัญหา ปัจจุบันวัดมีพระ เณรที่จำพรรษาที่วัดน้อย และยังขาดการพัฒนาและการให้การศึกษสำหรับภิกษุ สามเณร

๒) รูปแบบการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางการแก้ไขปัญหาของประชาชนในหมู่บ้านประกอบด้วย

(๑) การจัดตั้งองค์กรพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางการแก้ไขปัญหาของประชาชน รับผิดชอบโดยมีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พระสังฆาธิการหน่วยงานรัฐ และเอกชน

(๒) การจัดตั้งองค์กรพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางการแก้ไขปัญหาของประชาชน ในระดับวัดรับผิดชอบโดยมีวัด ชุมชน และกลุ่มสังคมในระดับหมู่บ้าน

(๓) การดำเนินการพัฒนาด้านกายภาพ ด้านบุคลากร และด้านกระบวนการแก้ไขปัญหา ให้วัดในจังหวัดสุรินทร์ โดยมีวัด ชุมชน และกลุ่มสังคม รับผิดชอบ และมีสถาบันการศึกษาต่างๆ ร่วมรับผิดชอบในด้านการพัฒนาบุคลากร

(๔) การประชาสัมพันธ์ และสร้างความตระหนักให้ เจ้าอาวาส พระเณร และประชาชนในระดับหมู่บ้าน ให้ร่วมพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางการแก้ไขปัญหาของประชาชน

๓) การพัฒนาด้านกายภาพ ด้านบุคลากร และด้านกระบวนการแก้ไขปัญหา ประกอบด้วย

(๑) ด้านกายภาพ ประกอบด้วยการพัฒนา ๑) วัดมีอาคารสถานที่เพียงพอ ร่มรื่น สะอาด ๒) มีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น อุปกรณัม ห้องน้ำ สาธารณูปโภค และ ๓) การคมนาคมมายังวัดสะดวกสบาย และปลอดภัย

(๒) ด้านบุคลากร ประกอบด้วยการพัฒนา ๑) พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการ ๒) พัฒนาเจ้าอาวาส พระ เณร เป็นแบบอย่างที่ดี และเป็นผู้นำของชุมชน และ ๓) การส่งเสริมให้มีพระ เณร ในวัดมากขึ้น

(๓) ด้านกระบวนการแก้ไขปัญหา ประกอบด้วยการพัฒนา ๑) ให้มีคณะทำงานของวัดในการแก้ไขปัญหาของประชาชน ๒) ให้คณะทำงานมาจากทุกกลุ่มของชุมชน และสังคม และ ใช้กระบวนการแก้ไขปัญหาให้ใช้หลักทางพระพุทธศาสนาและใช้กิจกรรมทางพุทธศาสนา

เรณู คุปต์เจียร^๑ ได้วิจัยเพื่อศึกษารูปแบบของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า

๑) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการบริหารการศึกษาแบบผสมผสานระหว่างระบบอุปถัมภ์กับระบบราชการมาเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐที่ไม่อยู่ในระบบราชการ มีปัญหา และความต้องการ ๔ ด้านคือ ด้านงบประมาณ ด้านอาคารสถานที่ ด้านบุคลากร และด้านการดำเนินการและการบริหารงาน

๒) รูปแบบการบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย ๒ กลุ่มงาน คือ กลุ่มบริหารงานทั่วไป (ได้แก่ สำนักวิชาการวิทยาเขต) และกลุ่มจัดการเรียนการสอน (ได้แก่วิทยาลัยสงฆ์)

๓) บทบาทของบุคลากรของสถาบันการศึกษาสงฆ์ต่อการถ่ายทอดวัฒนธรรม พบว่าระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับ “มาก” ๓ ด้าน คือ บทบาทต่อการดำเนินชีวิตของคน บทบาทต่อสังคม และบทบาทต่อพระพุทธศาสนา แต่บทบาทต่อการเมืองการปกครอง และบทบาทต่อเศรษฐกิจ มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับ “น้อย”

^๑เรณู คุปต์เจียร, “การศึกษารูปแบบการบริหารการศึกษาศาสนสถานการศึกษาสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”, รายงานการวิจัยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๑, หน้า ๔๒.